

Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit akornanni peqqissutsimik aamma atugarissaarnermik misissuineq

HBSC Greenlandip 2024-mi misissuineranit sammisaq
aalajangersimasoq tunngavigalugu nalunaarusiaq

Mie Mølgaard Andersen
Birgit Niclasen

Syddansk Universitet

Statens Institut
for Folkesundhed

Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit akornanni peqqissutsimik aamma atugarissaarnermik misissuineq

HBSC Greenlandip 2024-mi misissuineranit sammisaq aalajangersimasoq tunngavigalugu nalunaarussiaq

Allaaserinnittut:

Mie Mølgaard Andersen

Birgit Niclasen

Copyright © 2025

Statens Institut for Folkesundhed, SDU

Suliamik nalilersuisoq: Stine Kloster

Kalaallisuunngortitsisoq: Else Jensen

Issuaanerit, tassunga ilanngullugit takussutissianik aamma tabelinik, pisinnaavoq issuaaffigineqartoq erseqqissumik nalunaarlugu.

Elektroniskimik saqqummersitaq: ISBN 978-87-7899-685-5

Statens Institut for Folkesundhed

Stuadiestræde 6

1455 København K

www.sdu.dk/sif

Nalunaarussiaq uani aaneqarsinnaavoq www.sdu.dk/sif

Siulequt

Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit qanoq innerat – atuarfimmi, sunngiffimmi aamma ilaqquttat peqatigalugit – pillugu ilisimasaqarnerulernissap qulakkeerpeqarnissaanut nalunaarusiaq una, alloriarninguusoq siulleq, nuannaarutigingaarlugu saqqummiupparput. Nalunaarusiaq Tilioq, Inuit innarluutillit oqaaseqartartoqarfiata aamma HBSC Greenlandip akornanni suleqatigiinnikkut suliarineqarpoq.

HBSC Greenland (Health Behaviour in School-aged Children Greenland) nunani 50-init amerlanerusuni aamma Europami, Kangiani Qiterlermi aamma Amerikami Avannarlermi nunat immikkoortuini atuartut akornanni misissuisarnermut angisuumut ilaavoq. HBSC Greenland Kalaallit Nunaanni meeqqat atuartut akornanni peqqissutsimik aamma peqqinnissakkut pissusilersuutaasartut pillugit ilisimasani 1994-imiilli ukiut sisamakkaarlugit katersuisarpoq. Nuna tamakkerlugu atuariit 5.-10 klassinik atuartullit tamarmik peqataarusunnersut ullumikkut aperineqartarput, aammalu misissuisarnerit siunissami ukiut marlukkaarlugit ingerlanneqartassallutik, taamaalilluni misissuinissap tullia 2026-mi ingerlanneqartussangoreerluni.

Misissuisarnerq taamaalilluni 2024-mi ukiuni 30-ni pioreersimagaluartoq meeqqat innarluutillit immikkut sammineqarnerat misissuinermit siullermeerutaasumik aatsaat ingerlanneqarpoq. Meeqqat innarluutillit pillugit ilisimasat amigaataanerat nalunaarusiakkut matumuuna annikillisilaarsinnaassallugu neriuutigivarput, aamma meeqqat innarluutillit ineriartorfigisinnaasamikkut ineriartoqqinnissaminnut periarfissaqarnissaannik, aamma ukioqatigisamik innarluuteqanngitsut inuiaqatigiinni peqataanerisa assinganik peqataanissaannik qulakkeerinillutik suliaqarnermut peqataasussanit tamanit nalunaarusiaq atuarneqassasoq neriuutigisorujussuarput.

Atugassarititaasut meeqqat innarluutillit ulluinnarni inuunerminni nalaattagaat naligiinnginnermit aamma ilisimasassanik amigaateqarnermit sunnersimaneqarput. Pissutaasumut tunuliaquttap sukumiinerusumik paasineqarnissaanut pingaarutilimmik nalunaarusiakkut ugguuna alloriarpugut. Meeqqat innarluutillit qanoq innerannik, aamma atuarfimmi qanoq ingerlanerannik, FN-p innarluutillit pillugit ataatsimiititaliaata inassuteqaataanut naapertuuttumik, eqqornerusumik

takutitsinissamut ilisimasanik arlaqarnerusunik pissarsinissamut alloriarneq tamanna pingaaruteqartorujussuuvoq.

Unammilligassat kisimik nalunaarusiami matumani takutinneqassanngillat, aammali meeqqanut tamanut, qanorluunniit atugassaqartitaasunut, iluarsissutissanik nassaarniarnissamut isumassarsiorfiusinnaassaaq. Atuarfinnik, sunngiffimmi neqeroorutinik aamma ikiuinissamut iliuusissanik naleqqussaagaangatta, taamaaliornikkullu taakku inunnit tamanit, naleqqusnaanissamik imaluunniit immikkut ilusilersukkamik pisariaqartitsinngitsunit, soorlu innarluutillit pillugit aalajangersakkami oqaatigineqartutut, sapinngisamik atorineqarsinnaasussanngorlugit, taava meeqqanut innarluutilinnut periarfissat pitsaanerulernerat kisiat pilersissanngilarput, aammali atuarfimmi ileqqut, assigiinngiaassusermik pingaartitsiffiullutillu tapersersuiffiusut siuarsassavagut. Tamanna FN-p innarluutillit pillugit aalajangersagaani siunertarineqartumut naapertuuppoq, kikkut tamarmik ilinniartitaanernut peqataatitsiffiusunut pisinnaatitaaffeqarnerat artikel 24-mi erseqqissarneqarluni. Pisinnaatitaaffiup tamatuma eqqortinneqarnissaanut meeqqat innarluutillit amerlasuut ajoraluartumik ullumikkut tapersersorsorneqarnermik, ilisimasassanik aamma suliniutinik sulii amigaaqarput.

Neriuppugut nalunaarusiaq aqutigalugu ilisimalikkat siunnerfilimmik pitsanngorsaanissamut, aningaasalersuinissamut aamma iluarsissutissanut isummersuutaajumaartut, Kalaallit Nunaanni meeqqanut innarluutilinnut kisimi allannguisuunngitsumik, aammali inuiaqatigiinni tamanik peqataatitsiffiusumik, pisuussuteqarluartumik aamma inissaqartitsilluartumik tapertaasumik.

Atuarfiit ataasiakkaat aamma kommunit HBSC-misissuineranut peqataanerannik qutsavigerusuppavut. Tamatuma saniatigut Kalaallit Nunaanni Inuit innarluutillit oqaaseqartartuat, Anja Hynne Nielsen, nalunaarusiap suliarineqarnerata nalaani siunersioqatigisarneranut aamma nalunaarusiamut tapertaaneranut qutsavigerusupparput.

Tillioq,
Inuit innarluutillit pillugit oqaaseqartartoqarfik
sinnerlugu

HBSC Greenland sinnerlugu

Qivioq Løvstrøm
Kalaallit Nunaanni Inuit innarluutillit oqaaseqartartuat

Christina Viskum Lytken Larsen
Professori, Innuttaasut Peqqissusiannik
Ilisimatusarfimmi ilisimatusarnermut
aqutsisoq

Imarisai

Eqikkaaneq	6
Atuarnissaanut ilitsersuut	10
Kapitali 1: Tunuliaqutaq aamma paasissutissanut tunngaviit	12
1.1 Tunuliaqutaq aamma siunertaq.....	12
1.2 HBSC Greenland aamma paasissutissanik 2024-mi katersuineq.....	13
1.3 Innarluuteqarneq ataatsimut isigalugu, aamma Kalaallit Nunaanni nassuiarneqarnera .	14
1.4 Meeqqat innarluutillit nalunaarusiami paasiniarneqarnerat.....	15
1.5 Peqataaneq	16
Kapitali 2: Misissuineranut peqataasut katitigaanerat	18
Kapitali 3: Atuarfimmi pissutsit	19
3.1 Atuarneq.....	19
3.2 Pimmatiginnittarneq	21
Kapitali 4: Peqqissuseq aamma atugarissaarneq	25
4.1 Peqqissutimik nammineq naliliineq, atugarissaarneq aamma inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliineq	25
4.2 Ersiutit	28
Kapitali 5: Ajoqusiinnaasumik pissusilersuutit	31
Kapitel 6: Sunngiffik aamma inooqataanikkut ataqatigiinnerit	34
6.1 Ilaquttat.....	34
6.2 Ukioqatigisanut atassuteqarneq.....	36
6.3 Sunngiffik, onlinekkut attaveqarneq, aamma nittartakkatigut attaveqatigiittarfinnik atuneq	38
Kapitali 7: Ataqatigiissitsineq	41
Najoqqutat	43
Ilanngussaq: Infografik	46

Eqikkaaneq

Kapitali 1: Tunuliaqutaq aamma siunertaq: Nalunaarusiap siunertaa tassaavoq, meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit atugarissaarnerisa aamma peqqissusiisa siullermeerutaasumik nassuiarneqarnissaat. Tassunga ilanngullugu atuarfimmi pissutsititigut, peqqissutsikkut aamma atugarissaarnikkut, ajoqusiinnaasumik pissusilersuutitigut kiisalu sunngiffimmi aamma inooqataanermi attuumassutilitsigut assigiinngissutit nassuiarneqarneqarnissaat.

Paasissutissanut tunngaviit: Nalunaarusiaq HBSC Greenlandip 2024-mi misissuineranit (meeqqanik atuartunik misissuinermit) paasissutissanit tunngaveqarpoq. Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni 5.-10. klassini atuartut, kiisalu efterskolit peqataanissamut peqatiserineqartarput. Apeqqutit akisassat timikkut aamma eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut, atugarissaanermut aamma peqqinnissakkut pissusilersuutinut tunngasunik imaqarput. Kalaallit Nunaanni atuarfiit 77-it tamakkerlutik misissuinermit peqataaqqullugit peqatiserineqarput. Taakkunannga atuarfiit 58-it peqataapput. Atuarfinni taakkunani 58-ini 5.-10. klassini atuartut 4.491-it Namminersorlutik Oqartussat database-ani nassaarineqarsinnaasimapput. Atuartunit 4.491-init taakkunannga 2.590-it apeqqutinik akisassanik akissuteqarput, akissuteqartut ataatsimut katinneranni akissuteqartut 58%-iullutik.

Meeqqat nappaammik anigorneqarsinnaanngitsumik sivirusumik sivirususilimmik, imaluuniit innarluummik suussusersineqarsimasumik, imaluuniit tutsarluuteqartutut peqqinnissaqarfimmi sulisumit nalilernerqarsimallutik misissuinermit angertut innarluuteqartutut nalunaarusiami uani isigineqarput. Innarluuteqarneq aamma tutsarissuseq pillugit apeqqutinik meeqqat 2.180-it akissuteqarput, aammalu nalunaarusiamut ilanngunneqarsinnaasimallutik.

Kapitali 2: Misissuinermit peqataasut katitigaanerit

Meeqqanit ilanngunneqartunit 2.180-init meeqqat 9%-ii anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarput, innarluuteqarput imaluuniit tutsarluuteqartutut nalilernerqarsimasuupput. Niviarsiaqqat nukappiaqqallu amerlassutsimikkut naligiipput, klasseqatigiiaat sinnerinut sanilliullugu 9.-10. klassini atuartut ikinnerullutik. Meeqqat innarluutillit taamaallaat 5%-ii klassini immikkut atuartitsiffiusuni atuartuupput, amerlanerit nukappiaraallutik. Meeqqat innarluutillit amerlanerpaartaat, misissuinermit peqataasut, Nuummi imaluuniit illoqarfinni allani najugaqarput,

affaasalu missarpiaanniittut Kommuneqarfik Sermersuumi najugaqarlutik. Ikinnerpaat Kommune Kujallermi najugaqarlutik.

Kapitali 3: Atuarfimmi pissutsit

Meeqqat amerlanerpaartaasa, innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut, atuarnertik nuannarivaat. Nukappiaqqat innarluutillit amerlanerit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik qaammatip kingulliup ingerlanerani marloriarlutik imaluunniit ulluni amerlanerusuni napparsimasimapput. Nukappiaqqat innarluuteqanngitsut amerlanerit innarluutilinnut sanilliullutik namminiussusertik ilinniartitsisuminnit akuersaarneqartoq, aamma klasseqatimik ataatsimoorneq nuannarigaat misigisimapput. Niviarsiaqqat akornanni kisitsitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq. Nukappiaqqat innarluutillit amerlanerit nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik pimmatigineqarneq aamma attaveqaatitigut pimmatigineqarneq misigisimavaat. Meeqqat innarluutillit 5.-6. klassini atuartut amerlanerit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik pimmatigineqarneq misigisimavaat. Klasseqatigiiaani allani kisitsitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq. Nuummi aamma nunaqarfinni meeqqat innarluutillit amerlanerit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik pimmatigineqarneq misigisimavaat.

Kapitali 4: Peqqissuseq aamma atugarissaarneq

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut amerlanerpaartaat peqqissutsiminnik pitsaasumik namminneq naliliipput. Taamaattorli meeqqat innarluutillit atugarissaartut ikinnerupput, aamma taakkunanga ikinnerusut meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik qaffasissumik pitsaassusilimmik inuuneqarlutik namminneq naliliillutik. Nukappiaqqat akornanni, aamma 5.-6. klassini atuartut akornanni atugarissaarnikkut aamma inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliinikkut assigiinngissuteqarpoq. Meeqqat innarluutillit amerlanerit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ersiutinit qulingiluanit (niaqorlunneq, naarlunneq, qiterlunneq, aliasunneq imaluunniit nikallunganeq, kamaqqajaaneq, ernumaneq, sininneq ajulerneq aamma uissannguneq) arfineq-pingasut sapaatip akunneranut arlaleriarlutik misigisimavaat.

Kapitali 5: Ajoqusiinnaasumik pissusilersuutit

Ataatsimut isigalugu meeqqat innarluutillit amerlanerit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik hashimik misiliisimasut amerlanerulaarput, kisianni pujortartarnermut aamma imigassamik aalakoornartortalimmik atuineranut tunngatillugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut tamakkerlugit sanilliussineri kisitsitigut assigiinngissummik qularnaatsumik takusaqanngilagut. Klassikkaarlugit agguataarneqarneranni meeqqat 5.-6. klassini atuartut innarluuteqanngitsut innarluutilinnut sanilliullutik amerlanerit nikotinalimmik saanaanik atuisimasut

aamma hashimik qaammatip kingulliup ingerlanerani misiliisimasut amerlanerupput, meeqqat innarluutillit 7.-8. klassini atuartut amerlanerusut imigassamik aalakoornartortalimmik qaammatip kingulliup ingerlanerani imersimallutik. Niviarsiaqqat aamma nukappiaqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni aanngajaarniutininik atuinermi kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq.

Kapitali 6: Sunngiffik aamma inooqataanikkut ataqatigiinnerit

Meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit amerlanerit ilaqquttatik peqatigalugit ikinnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarlutik pinngortitamiittarput. Meeqqat innarluutillit ikinnerpaamik ataatsimik ikinngutillit ikinnerupput, aamma meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit kiserliortutut misigisimanagerat annertunerulluni. Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut sunngiffimmi sammisassanut peqataasartut amerlassusiat assigiipput, kisianni nukappiaqqat innarluutillit timiminnik aalatitsisarnerat nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugu appasinneruvoq. Nittartakkatigut attaveqatigiittarfinnik ajornartorsiutaasumik atuinermut atatillugu assigiinngissummik kisitsisitigut qularnaatsumik takusaqanngilagut, kisianni meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit ikinngutiminnik onlinekkut ullut tamaasa attaveqartartut ikinnerusut takuarput.

Kapitali 7: Ataqatigiissitsineq

Meeqqat innarluutillit aamma meeqqat innarluuteqanngitsut akornanni peqqinnikkut atugarissaarnikkullu assigiinngissut nalunaarusiami sammineqartut akornanni takuarput. Paasisat ilimanarsisippaat, meeqqat innarluutillit meeqqat innarluuteqanngitsut atugarissaarnerattut atsigisumik atugarissaartiginngitsut. Nalunaarusiami paasineqartut isumasiorneranni meeqqat innarluutillit immikoortut sorliit ilaatinneqarsimanagerat eqqarsaatigissallugu pingaaruteqarpoq. Meeqqat innarluutillit, klassimi immikkut atuartinneqartuni atuartut, HBSC Greenland misissuineq 2024-imut peqataanissamat assinganik periarfissaqarsimanissaat nalorninarsinnaavoq, meeqqat atuarfiini klassini immikkut atuartitsiffiusuni misissuinerup ingerlanneqarnissaa isumalluutininik pisariaqartitsiffiunerusarmat. Ilutigitillugu naatsorsuutigineqartariaqarpoq, meeqqat ilungersunarnerusunik innarluutillit tassaarpiaasartut klassini immikkut atuartitsiffiusartuni atuartuusartut. Tamanna misissuinermi meeqqat innarluutillit tamaasa sinnerlugit ersersitsinissamat pitsaanngitsumik sunniuteqarsinnaavoq, meeqqat ilungersunarnerusunik innarluutillit ikinnerusut sinnerlugit ersersitsisoqassalluni. Ilanngulluguttaaq nalunaarusiami paasineqartut ilimanarsisissinnaavaat, meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik angerlarsimaffinnit nukissaqarfiulluarterneersuunissaat, aamma ilimagivarput meeqqat

angerlarsimaffinnit nukissaqarfiulluurtuneersut meeqqanut innarluutilinnut angerlarsimaffinnit nukissaqarfiulluurtuninngaanniinngitsunut sanilliullutik tassarpiaasartut nappaataat suussusersineqarnerusinnaasartut. Meeqqanut innarluutilinnut illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni najugalinnut sanilliullugu meeqqanut innarluutilinnut Nuummi aamma illoqarfinni allani najugaqartunut aamma taamaappoq. Tamanna eqqortuusimassappat, tassa meeqqat innarluutillit misissuinermut peqataasut ataatsimut isigalugu angerlarsimaffinnit nukissaqarfiulluarnerusuneersusut, aamma klassini nalinginnaasuni akuutinneqarnerusarlutik, meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni peqqinnikkut aamma atugarissaarnikkut assigiinngissut nalunaarusiami matumani annikinaarneqarsimassaaq.

Atuarnissaanut ilitsersuut

Meeqqanut innarluutilinnut aamma innarluuteqanngitsunut tunngatillugu suliassa qarfiit pingaarnerit toqqarneqartut sisamat iluini apeqqutini assigiinngitsuni sanillius sinernit inerniliussat nalunaarusiami uani nassuiarneqarput: atuarfimmi pissutsit, peqqissuseq aamma atugarissaarneq, ajoqusiisinnaasumik pissusilersuutit kiisalu sunngiffik aamma inooqataanikkut ataqatigiinnerit. Suliassa qarfiit taakku sisamat Kalaallit Nunaanni Inuit Innarluutillit Oqaaseqartartoqarfiat suleqatigalugu toqqarneqarput. Aallarniutitut suliassa qarfiit ataasiakkaat taakku ilisaritinneqassapput, kisiannili naleqquttutut isigineqartillugu inerniliussat suaassutsinut (nukappiaraq/niviarsiaraq), klassinut (5.-6., 7.-8., 9.-10. klassit), sumiiffiup najukkap suussusianut (Nuuk, illoqarfiit allat, nunaqarfik) aamma kommuninut (Avannaata Kommunian, Kommune Qeqertalik, Qeqqata Kommunian, Kommuneqarfik Sermersooq aamma Kommune Kujalleq) tunngatillugu nassuiarneqartassapput. Meeqqat 2%-iinut, efterskoleniittunut tunngatillugu, najukkap suussusianut misissueqqissaarnerit ilanngunneqanngillat.

Nalunaarusiaq tunuliaquttamut immikkoortumik aallarnerneqarpoq, Kalaallit Nunaanni meeqqanik atuarnik misissuisarneq (HBSC Greenland), kiisalu oqaatsip innarluuteqarnerup nassuiarneqarnera, aamma innarluuteqarneq nalunaarusiami uani qanoq nassuiarneqarneris, kiisalu nalunaarusiap paasissutissatigut tunngavia naatsumik nassuiarneqarlutik

Inerniliussat kapitalini tamani s¸jlediagramminngorlugit aamma allagartalersorlugit saqqummiunneqarput. Diagrammini "N"-ip meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut apeqqummik akissuteqarsimasut amerlassusiat nalunaarpai. "Amerlassutsit" allassimagaangat tassaasarpog, nalunaarusiaq tamakkerlugu ataatsimoortumi pineqartumi apeqqutinut ataasiakkaanut "N"-p procentinngorlugit amerlassusia.

Ataatsimoortut akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqartoq allassimagaangat tamanna ima isumaqartarpoq, ataatsimoortuni taakkunani nalingi ima assigiinngitsigisut assigiinngissutip nalaatsortumik pissuteqarnissaanik ilimanaat annikitsuararsuulluni. Kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissut grafini s¸jlip pineqartup nalaanut ulloriaasaliinikkut (*) paasinarsarneqartarpoq, aammalu allaaserisap oqaasertaatigut nassuiarneqartarluni.

Assigiinngissutit tamarmik χ^2 -test atorlugit misissorneqarput, qularnaatsuunerisa qaffasissusiat 95%-iulluni. Tamanna ima isumaqarpoq, assiginngissummik kisitsisitigut qularnaatsumik

paasisaqaraangatta meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissutip piviusuuneranik inerniliussat qularnaatsuunerat minnerpaamik 95%-iusartoq, taamalu nalaatsornerinnaanani. Chi²-testi paasisutissaatitta immikkoortuisa akornanni assigiinngissutinik misissuinermut atorneqarsinnaasutut nalilerneqarpoq, taassuma celle-ni tamani uuttortaanerit tallimanit amerlanerunissaannik, aamma ajoqusiinnaasumik pissusilersuutit klassikkaartumik agguataarneqarnerannik misissueqqissaarneq kisiat ilanngunnagu, misileraanerni ingerlanneqartuni tamani akissuteqartut ataasiakkaat tamarmik immikkoortumi ataatsimi taamaallaat ilaanissaannik piunasaqaat eqqortinneqarmat.

Inerniliussat assigiinngissummik kisitsisitigut 95%-imik qularnaatsumik takutitsinnaangikkaangata oqaaseq tikkuussivoq atorneqarpoq.

Kapitali 1: Tunuliaqutaq aamma paasissutissanut tunngaviit

1.1 Tunuliaqutaq aamma siunertaq

Anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarneq imaluunniit innarluuteqarneq meeqqap ineriartorneranut aamma ulluinnarni atugarissaarneranut, atuarfimmi aamma sunngiffimmi inuuneranut meeqqamut annertuumik kinguneqarsinnaavoq.

Meeqqat anigorneqarsinnaanngitsumik nappaatillit imaluunniit innarluutillit ikinngutiminnut nappaateqanngitsunut imaluunniit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik timikkut aamma inooqataanikkut atugarissaarnikkut appasinnerusumik inissisimanissaminnut, ajornerusumik peqqissuseqarnissaminnut, inuunerisa pitsaassusiata appasinneruneruneranik aamma assersuutigalugu akulikinnerusumik pimmatigineqarnermik aamma kiserliornermik misigisaqarnissaat aarlerinaateqarneruvoq. Tamanna nunat tamalaat akornanni ilisimatusarnerup takutippaa (1–9). Ilutigitillugu paasineqarpoq, meeqqat innarluutillit namminneq massakkut, aamma inuunermik ilaani kingusinnerusukkut peqqissutsiminnut ajoqusiisinnaasumik pissusilersuuteqalersartut amerlanerusartut, assersuutigalugu pujortartarnikkut aamma imigassamik aalakoornartortalimmik atuisarnikkut (2,4,10,11).

Nunat tamalaat akornanni allaaserisat takutippaat, anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarnerup imaluunniit innarluuteqarnerup kingunerluutai meeqqap inuunerata ingerlaqqinnerani malinnaaginnarsinnaasut (11,12). Taamaattumik meeqqat anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarnerannut, imaluunniit innarluuteqarnerannut kingunerluutaasut inuiaqatigiittut ilisimasaqarfiginerusariaqarivut pingaaruteqarpoq, taamaalilluta eqqumaffiginerulerlugillu sapinngisamik siusinnerpaamik pisariaqartitsiffiisigut ikiorserneqarsinnaaqullugit,

Nalunaarusiap matuma siunertarivaa, Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ataatsimut isigalugu peqqissusiisa, peqqinnissakkut pissusilersuutaasa aamma atugarissaarnerisa nassuiarneqarnissaat. Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit kisitsisitigut sammineqarnerat pillugu siullermeerutaasumik nalunaarusiortoqarpoq.

Nalunaarusiaq Kalaallit Nunaanni Inuit Innarluutillit Oqaaseqartartoqarfiata Tiliup aamma Kalaallit Nunaanni Health Behaviour in School-aged Children (HBSC Greenland-ip) akornanni suleqatigiinnikkut suliarineqarpoq. Misissuinermi HBSC Greenland-ip 2024-mi misissuineranit inerniliussat ilanngunneqarput.

1.2 HBSC Greenland aamma paasisutissanik 2024-mi katersuineq

Nunat tamalaat akornanni Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) misissuinerup ilaatut HBSC-misissuineq (meeqqat atuarianni atuartunik misissuineq) 1994-imiilli Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarianni atuartut peqqissusiannik saqqummiussisarpoq.

The Health Behaviour in School-aged Children: WHO Collaborative Cross-national Study (HBSC) tassaavaoq nunat tamalaat akornanni ilisimatusarnikkut misissuineq, meeqqat atuartut peqqinnissakkut pissusilersuutaannik, atugarissaarnerannik, inooriaasiannik aamma inooqataanikkut ataqatigiinnerannik nutaamik paasisaqarnissamik aamma paasisaqarnerunissamik siunertaqartoq. Kalaallit Nunaanni meeqqat atuartut peqqissusiannik nuna tamakkerlugu misissuisarnerni HBSC Greenland kisiartaavoq. Misissuineq Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit peqqissusianni meeqqanut tunngatillugu aalajangiunneqarsimasunik nakkutilliinissamut paasisutissatigut tunngavissaavoq pingaarnerpaaq. Taakku Inuuneritta III-mi, "Meeqqat inuunerinnissaat pillugu suleqatigiinnissamut Naalakkersuisut periusissiaat"-nni, nassuiarneqarput, taanna tassaalluni piffissami 2020-30-mi innuttaasut peqqissuunissaannik suliniut (13).

Kalaallit Nunaanni nuna tamakkerlugu atuariit, 5. klassiniit 10. klassinut atuartullit, misissuinermut peqatiserineqartarput. Kalaallit Nunaanni atuariit immikkut atuartitsiffiusartut peqatiserineqarneq ajorput, kisianni meeqqat atuariini klassit immikkut atuartitsiffiusartut peqataasinnaapput. Kalaallit Nunaanni atuariit immikkut atuartitsiffiusartut marluupput, taakkunannga aappaa 2023-mi aqqaneq-marlunnik atuortoqarluni (14), taakkuli 14-it 20-llu akornanni ukioqartuullutik, aamma aappaa 2024-mi 5.-10. klassini atuartunik marlunnik atuortoqarluni (15). Atuarfinni immikkut atuartitsiffiusartuni taakkunani marlunni atuartut misissuinermut ilaanngillat. Misissuineq Kalaallit Nunaanni Ilisimatusarnermi ileqqorissaarnissamut ataatsimiititaliamit akuerineqarpoq (www.nun.gl).

Paasissutissanik katersuineq 2024-mi marsimi-apriilimi ingerlanneqarpoq. Paasissutissanik katersuineq atuartitsineri tiimit ataaseq-marluk atorlugit ingerlanneqarpoq, aammalu allakkatigut ilitsersuut atorlugu klassimi ilinniartitsisumit aquanneqarluni. Apeqqutit akisassat pappilangorlugit imaluunniit elektroniskimik akineqarsinnaapput. Atuarfinni misissuineriut peqataasuni 58-ini atuartut katillutik 2.590-it akissuteqarput, taakku procentingorlugit 58%-iullutik. Kommune Kujalleri atuartut 130-t (35%-it) peqataapput, Kommuneqarfik Sermersuumi atuartut 1.168-it (63%-it), Qeqqata Kommuniani 501-it (51%-it), Kommune Qeqertalimmi 294-it (54%-it) aamma Avannaata Kommuniani 497-it (56%-it).

2024-mi misissuinerup ingerlanneqarnera 2022-mi misissuinerup ingerlanneqarneratut ingerlanneqarpoq, tamannalu nalunaarusiami uani, immikkuualuttortai ilanngullugit, annertunerusumik nassuiarneqarpoq: Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarianni atuartunik misissuineq 2022 (16).

1.3 Innarluuteqarnerup ataatsimut isigalugu, aamma Kalaallit Nunaanni nassuiarneqarnera

Innarluuteqarneq Naalagaaffiit Peqatigiit peqqinnissaq pillugu suleqatigiiffiata WHO-p pingasunik ilalimmik annertussuseqartutut nassuiarpaa:

- *Piginnaasakillisisimaneq*, timikkut, tarnikkut, silassorissutsikkut imaluunniit malussarissutsikkut
- *Sammisaqarsinnaanerup killeqarnera*, assersuutigalugu isigisinnaanerup, tusaasinnaanerup, timikkut imaluunniit eqqarsartaatsikkut ineriartorsinnaanerup killeqalerneratigut
- *Sammisasassanut nalinginnaasunut peqataanissamik periarfissap killeqarnera*, assersuutigalugu atuarnermut aamma sunngiffimmi- imaluunniit sammisaqatigiinnernut peqataanissamut (17,18)

Taamaalilluni WHO-p nassuiaataani inuit piginnaasakillisisimasut, ulluinnarni inuunermut nalinginnaasumut, aamma inuiaqatigiinni kikkulluunniit naligalugit peqataalluarsinnaanerminnut aporfissalinnut tunngassuteqarpoq.

Inuit innarluutillit tapersorsorneqarnissaannik Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 12. juuni 2019-imeersoq naapertorlugu innarluuteqarneq Kalaallit Nunaanni ima nassuiarneqarpoq: *"Inuit innarluutillit tassaapput inuit ataavartumik timikkut, tarnikkut, silassorissutsikkut imaluunniit*

malugisaqarsinnaanikkut piginnaasakillimasut, aporfiillu assigiinngitsut sunniivigeqatigiinnerisigut, allat assigalugit inuiaqatigiinni tamakkiisumik sunniuteqarluartumillu peqataanissaannut akornuserneqartut” (19). Inatsit sapinngisamik FN-p innarluutillit pillugit isumaqatigiissutaa, Kalaallit Nunaata 2012-imi akuersaagaa, malillugu suliarineqarpoq (20). Naalagaaffeqatigiit FN-ip Innarluutillit pillugit ataatsimititaliaanit 2024-mi aggustimi tusarniaaffigineqarput. Inaarutaasumik oqaaseqaatini FN-ip Inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutaata (CRPD) 2024-2034-p eqqortinnissaanut Kalaallit Nunaata nuna tamakkerlugu iliuousissatut pilersaarummik suliaqarsimanera akuersaarneqarpoq, kisianni taanna ersernerluttutut ataatsimiititaliamit isigineqarpoq, tamatumalu saniatigut inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissut kommuninit aamma nuna tamakkerlugu oqartussanit eqqumaffigineqannginnera ataatsimiititaliamit ernumassutigineqarluni (21).

1.4 Meeqqat innarluutillit nalunaarusiami paasinierneqarnerat

HBSC Greenland-ip 2024-mi misissuineranit paasissutissat nalunaarusiami uani ilanngunneqarput, meeqqat innarluutillit nalunaarusiami nassaarinissaannut atuartut ilaatigut tulliuttumi taaneqartunik apeqquteqarfigineqarlutik:

Paasissutissaq 1: Innarluuteqarneq aamma tutsarluttuuneq pillugit HBSC Greenland 2024-mi apeqqutit

Innarluuteqarneq ataatsimut isigalugu:

1) *Meeqqat inuusuttullu ilaat anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqartarput, imaluunniit sivisuumik napparsimallutilluunniit innarluuteqartarput (soorlu diabeteserneq, gigterneq, ADHD imaluunniit tusaaniarnermikkut pisunniarnermikkullu ajornartorsiuteqarlutik). Nakorsamit paasitinneqarnikuuit sivisuumik/anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqartutit imaluunniit innarluuteqartutit?”. [Akissutissatut periarfissat: Aap; Naamik].*

1.a) *Nappaatit imaluunniit innarluutit atuariatornissannut imaluunniit atuarfimmi peqataasinaaninnut sunniuteqarpa? [Akissutissatut periarfissat: Aap, Naamik]*

Tutsarluttuuneq immikkut:

2) *Tutsarluttuunerit atuarfimmi malinnaaniarninnut akornutaava? [Akissutissatut periarfissat: Aap, Naamik]*

2.a) *Angeruit, tutsarluttuullutit kimit paasiviuk? [Akissutissatut periarfissat: Nammineq malugivara; Ilaquttannit; Ilinniartitsisuma ilaannit; Ikinngutinnit; Peqqinnissaqarfimmeersumit]*

WHO-p innarluuteqarneq pillugu nassuiaataani annertussusiliinerit aallaavigalugit atuartut taamaalilllutik piginnaasakillisismanerup suussusersineqarsimanerani (paasissutissaq 1-imi

apeqqut 1 aamma apeqqut 2.a) aamma peqataasinnaanerup killeqarneranik (paasissutissaq 1-imi apeqqut 1.a aamma apeqqut 2) aperineqarput.

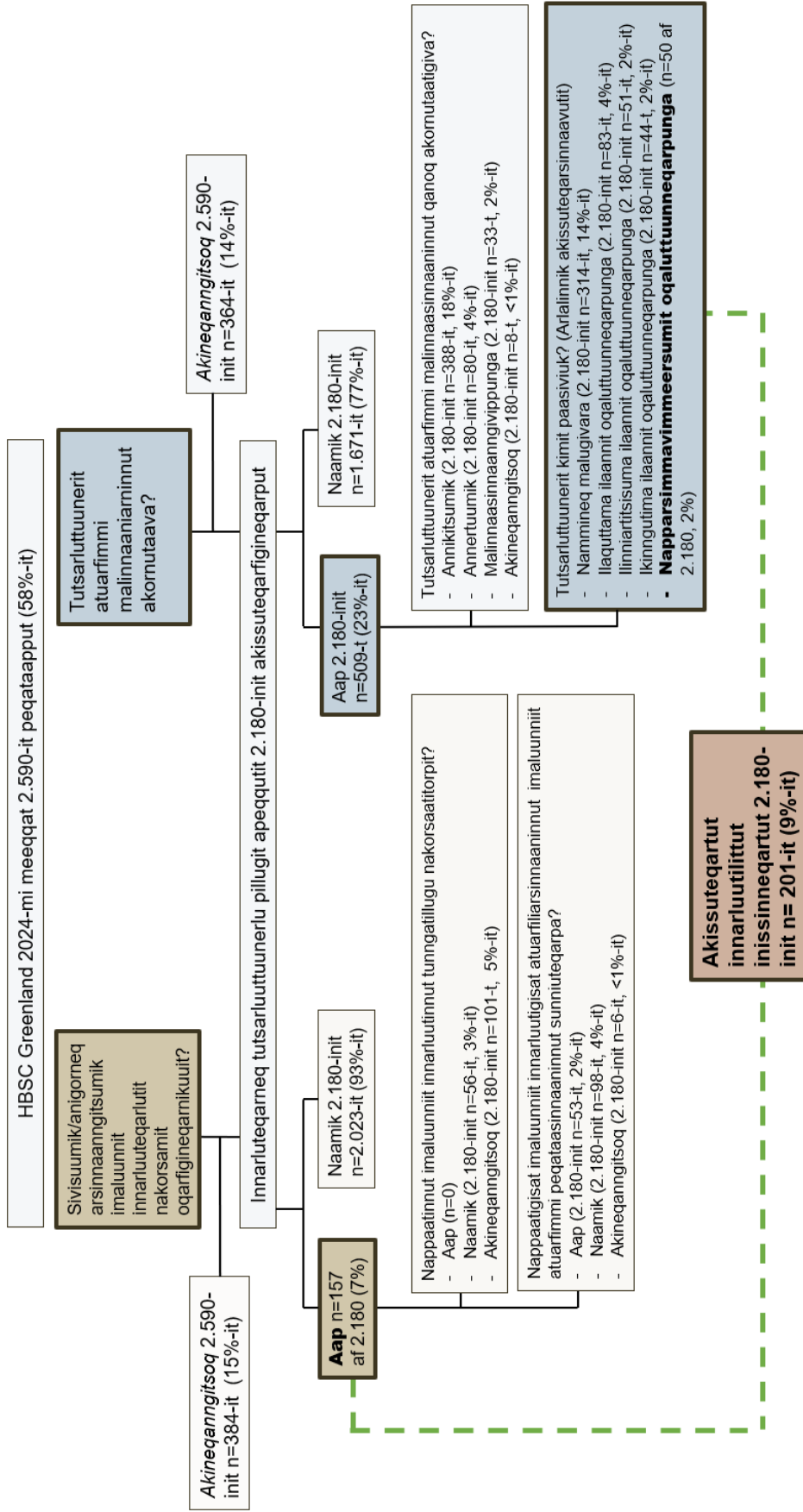
Tutsarluttuunerup immikkut apeqqutigineqarneranut tunuliaqutaq tassaavoq, tutsarluttuuneq, amerlasuutigut siulluttarnermit pissuteqartartoq, Kalaallit Nunaanni nalaanneqakajuttartuummat, aamma meeqqat atuarfimmi peqataasinnaanerannut pingaaruteqarluni (22).

Immikkoortoq 1.5-imi aamma takussutissiaq 1-imi takuneqarsinnaasutut, meeqqat innarluuteqarlutik imaluunniit anigorneqarsinnaanngitsumik sivisuumik nappaateqarlutik, imaluunniit tutsarluttuunertik peqqinnissaqarfimmit suussusersineqarsimasoq akissuteqartut amerlanngillat. Innarluuteqarnertik atuarfimmi peqataasinnaanerminnut killiliisuusartoq sulii ikinnerusut akissuteqarput (takussutissiaq 1). Taamaattumik meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissutaasinnaasut misissorumallugit meeqqat naammattut ilanngunnissaannut innarluuteqarneq nalunaarusiami uani pingaarnertut piginnaasakillisi manerup annertussusianut tunngassuteqarpoq, aamma sammisaqartitsinertut peqataanermullu annertussutsimut tunngasoq annikinnerusumik pineqarluni. Meeqqat sivisuumik/anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarlutik imaluunniit innarluuteqarlutik nakorsamit oqarfigineqarsimallutik, imaluunniit tutsarluttuullutik peqqinnissaqarfimmeersumit oqarfigineqarsimallutik akissuteqartut innarluuteqartut inissinneqarput.

1.5 Peqataaneq

Peqataaneq, kiisalu innarluuteqarnerup nalunaarusiami nassaarineqarnissaanut akissuteqarnerup ingerlasimanagera takussutissiaq 1-imi takutinneqarpoq. Meeqqanit 2.590-init, HBSC Greenlandip 2024-mi misissuineranit akissuteqartunit, 2.180-it (84%-it) innarluuteqarneq pillugu apeqqummik aamma tutsarluttuuneq pillugu apeqqummik akissuteqarput. Meeqqanit taakkunanga, apeqqutinik taakkuninnga marlunnik akissuteqartunit, 7%-it (n=157) anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqartut, imaluunniit innarluuteqartut nakorsaminngaanniit nalilerneqarsimapput, aamma 2%-it (n=50) tutsarluttuunerat peqqinnissaqarfimmit suussusersineqarsimalluni. Taakku akornanni <1%-inik (n=6) arlariaattoqarpoq, anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarlutillu, imaluunniit innarluuteqarlutillu tutsarluttuunerat suussusersineqarsimallutik. Taamaalillutik meeqqat katillutik 201-it (9%-it) innarluuteqartut nalunaarusiami uani inissinneqarput.

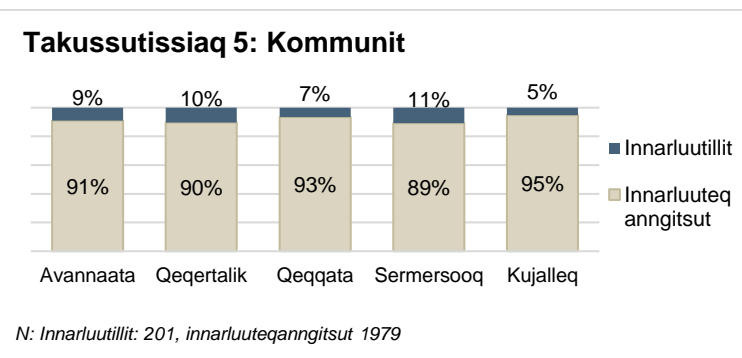
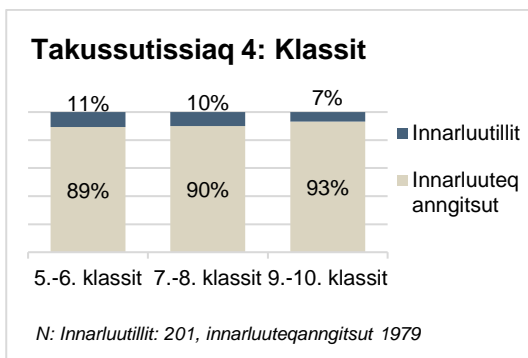
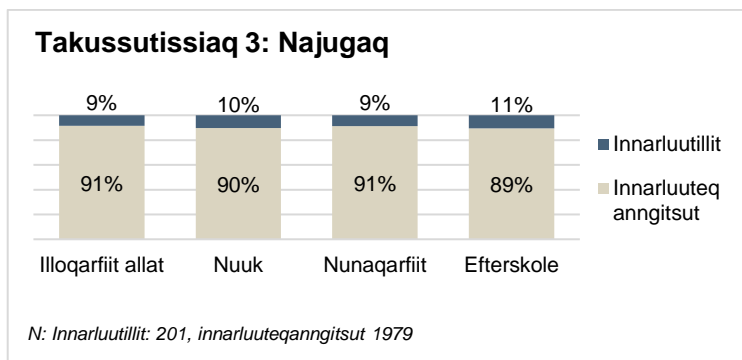
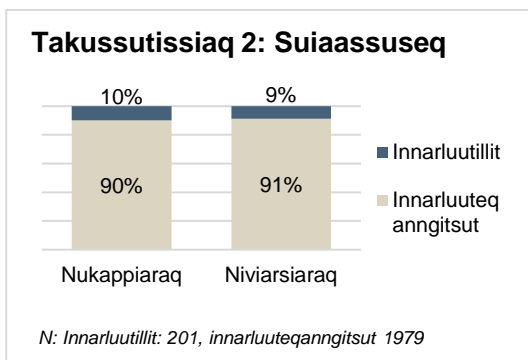
Takussutissiaq 1: Misissuinermi innarluuteqarnerup inissinnissaanut akissuteqarnerup ingerlanera

Kapitali 2: Misissuinnermut peqataasut katitigaanerat

Innarluuteqarneq aamma tusaasaqarniarneq pillugit HBSC Greenland 2024-mi misissuinnermi apeqqutinik akissuteqartut, meeqqat 5.-10 klassini atuartut 2.180-it, ilanngunneqarput. Taakkunannga meeqqat 201-t, 9%-iisut amerlatigisut, innarluuteqarput. Meeqqat innarluutillit akornanni nukappiaqqat aamma niviarsiaqqat amerlassusiini assigiinngissuteqanngilaq (takussutissiaq 2). Klassit sinnerinut sanilliullugu 9.-10. klassini atuartut innarluuteqarlutik akissuteqartut ikinnerupput (7%-it) (takussutissiaq 4). Meeqqat innarluutillit amerlanerpaartaat klassimi nalinginnaasumi atuartuupput (95%)-it. Meeqqanit innarluutilinnit 5%-it klassini immikkut atuartitsiffiusartuni atuartut nukappiaqqat amerlanerpaapput, niviarsiaqqanut 1%-inut sanilliullutik nukappiaqqat innarluutillit 8%-it klassini immikkut atuartitsiffiusartuni atuartuugamik. Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut agguataarneqarneranni najukkanut (takussutissiaq 3) aamma kommuninut (takussutissiaq 5) tunngatillugu malunnaatilimmik assigiinngissuteqanngilaq. Taamaattoq takuarput kommunimi akissutigineqartut amerlassusiannut naleqqiullugu Sermersooq aamma Qeqertalik tassaasut kommunit meeqqanit innarluutilinnit amerlanerpaanit najugaqarfigineqartut. Taakkunanani meeqqat 11%-ii aamma 10%-ii innarluuteqarput, Kujallermi meeqqat misissuinnermi akissuteqarsimasut taamaallaat 5%-iinut tamanna atuulluni (takussutissiaq 5).

Kapitali 3: Atuarfimmi pissutsit

Immikkoortumi uani atuarnermut tunngatillugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut atuarnermut tunngatillugu apeqqummut akissutaat sanilliunneqassapput. Taakku atuarfimmi iluarisimaarinninnerannut, atuangitsoortarnerannut aamma ilinniartitsisunut atuaqatinullu atassuteqarnerannut tunngassuteqarput. Tamatuma kingorna pimmatiginnitarneq aamma attaveqaatitigut pimmatiginnitarneq pillugit meeqqat misigisartagaat nassuiarneqassapput¹.

3.1 Atuarneq

Atuarfimmi iluarisimaarinninneq apeqqut una atorlugu misissorneqarpoq: *"Atuarfik maannakkut qanoq isumaqarfigaajuk?"*. Atuarfimmi artorsarneq apeqqut una atorlugu misissorneqarpoq: *"Ilinniagassatit (atuarfimmi angerlarsimaffimmilu) qanoq artornartigippat?"* Ulluni marlunni, imaluunniit amerlanerusuni napparsimasoqarsimanersoq apeqqutip uuma apeqqutigineqarneratigut misissorneqarpoq *"Napparsimaneq pissutigalugu ulluni kingullerni 30-ni ullut atuarfissat qassit atuangitsoorfigivigit?"* Atuarnerminnik massakkut nuannarinnilluinnartut imaluunniit nuannarinnittut amerlassusiat, ilinniagassaminnit artorsartitaallutik imaluunniit artorsartitaasorujussuullutik misigisimasut amerlassusiat, kiisalu qaammatip kingulliup ingerlanerani napparsimallutik ulluni marlunni, imaluunniit amerlanerusuni atuarsimangitsut amerlassusiat takussutissiaq 6-imi takutinneqarput.

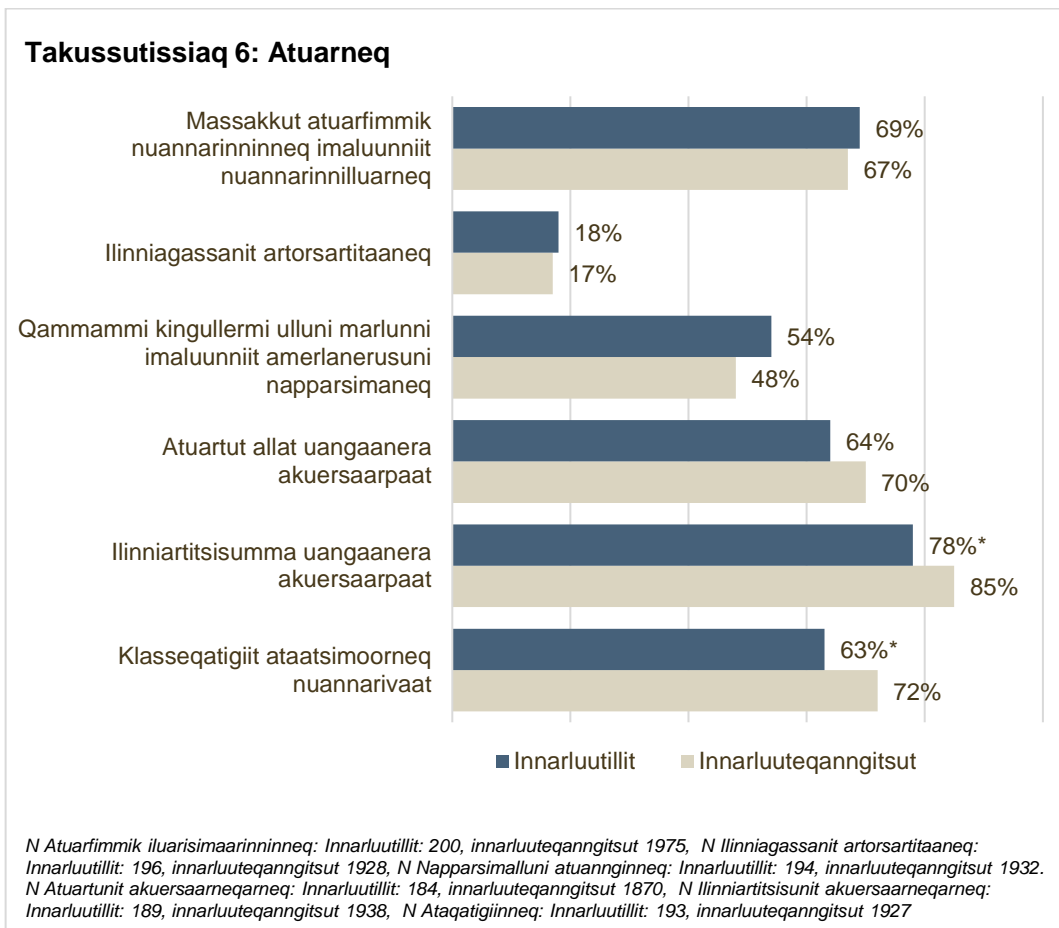
Atuartut ilinniartitsisuminnik, atuaqatiminnik aamma atuaqatigiit ataqatigiinnerannik misigisaat apeqqutit uku atorlugit misissorpavut: *"Atuaqatima qanoq ittuunera akuersaarpaat"*, *"Misigisimavunga ilinniartitsisumma uangaanera akuerigaat"* aamma *"Atuaqatima ataatsimoorneq nuannaraat"*. Isumaqaataalluinnarlutik imaluunniit isumaqaataallutik akissuteqartut amerlassusiat takussutissiaq 6-imi takutinneqarput.

Amerlanerpaat (69%-it innarluuteqanngitsunut 67%-inut sanilliullugu) atuarneq nuannarivaat (takussutissiaq 6). Taamaalillutik meeqqanit qulinit arfineq-marlungajaat massakkut atuarnerminnik nuannarinnillutik imaluunniit nuannarinnittorujussuullutik akissuteqarput, meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngitsumik. Ilinniagassanit artorsartitaanermik misigisimanermut tunngatillugu kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissummik takusaqartoqanngilaq, atuartut tallimaasa missaanniittut (innarluutillit 18%-it

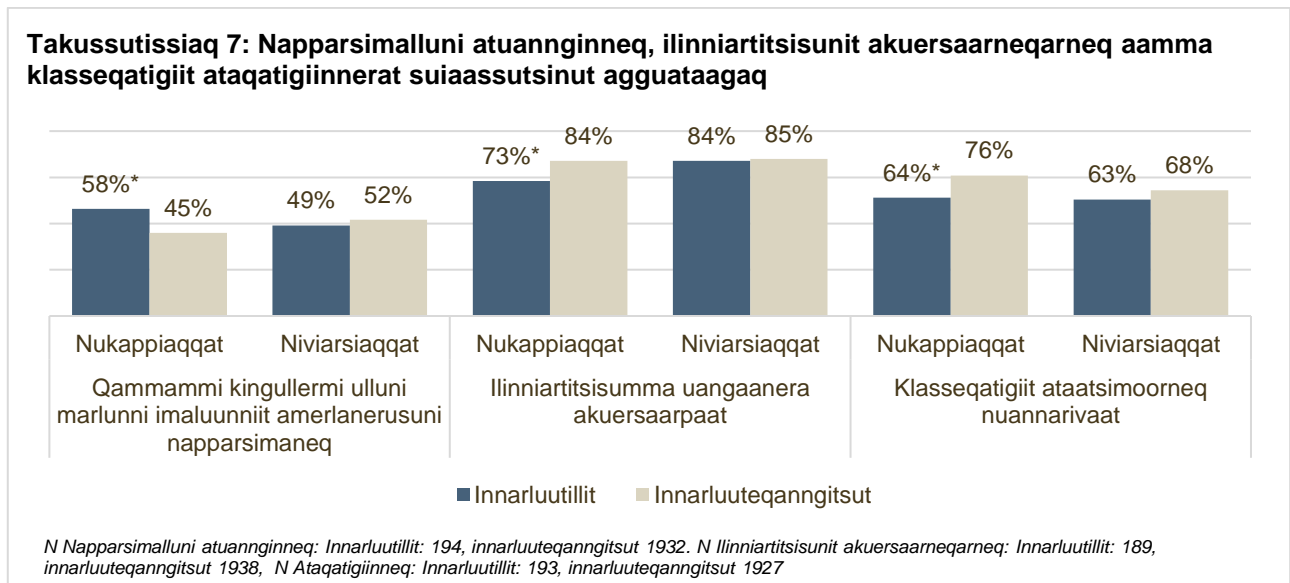
¹ Attaveqaatitigut pimmatiginninneq onlinekkut imaluunniit oqarasuaat angallattagaq atorlugu pisoq

innarluuteqanngitsunut 17%-inut sanilliullutik) atuarfimmi ilinniagassatik artornartutut imaluunniit artornartorujussuusutut misigisimallugit.

Atuartunit tamanit affaasa missaanniittut napparsimaneq pissutigalugu qaammatip kingulliup ingerlanerani ulluni marlunni, imaluunniit amerlanerusuni atuarsimangillat. Meeqqanut innarluuteqanngitsunut affaai inulaarlugit amerlassusilinnut (48%-inut) sanilliullugu innarluutilinnut affai sinnerlugit amerlassusilinnut (54%-inut) tamanna tunngavoq. Pingaartumik nukappiaqqat innarluutillit qaammatip kingulliup ingerlanerani ulluni marlunni, imaluunniit amerlanerusuni napparsimallutik atuarsimangitsut amerlanerupput (takussutissiaq 7), nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut 45%-inut sanilliullutik nukappiaqqat innarluutillit 58%-it napparsimanertik pissutigalugu ulluni marlunni, imaluunniit amerlanerusuni atuarsimanatik. Niviarsiaqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissummik kisitsisitigut qularnaatsumik takusaqanngilagut.

Amerlanerpaartaasa, innarluuteqanngikkaluartulluunniit, atuaqatitik aamma ilinniartitsisutik namminiussuserminnik akuersaartuusut isumaqataaffigivaat, imaluunniit isumaqataaffigilluinnarpaat (takussutissiaq 7). Taamaattoq meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik tamanna annikinnerusumik misigisimavaat, tamanna ilinniartitsisunit akuersaarneqarnermik aamma atuaqatigiit ataqatigiilluarnerannik misigisimanermut tunngatillugu kisitsisitigut qularnaatsuulluni (takussutissiaq 7). Suaassutsinut agguataarigaangatta assigiinngissut pingaarnertut nukappiaqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni piosoq takusarparput, niviarsiaqqalli akornanni tamanna atuunnani (takussutissiaq 7). Nukappiaqqat innarluutillit nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ilinniartitsisumik namminiussuserminnik akuersaartuunerat, (innarluutillit 73%-it innarluuteqanngitsut 84%-it), aamma atuaqatimik ataatsimoorneq nuannarigaat (innarluutillit 64%-it innarluuteqanngitsut 76%-it) annikinnerusumik misigisarpaat (takussutissiaq 7).

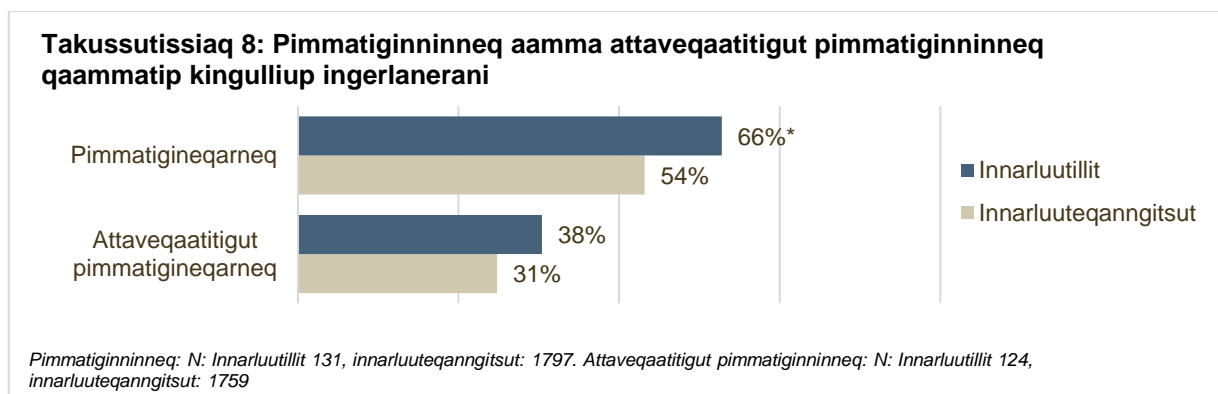

3.2 Pimmatiginnittarneq

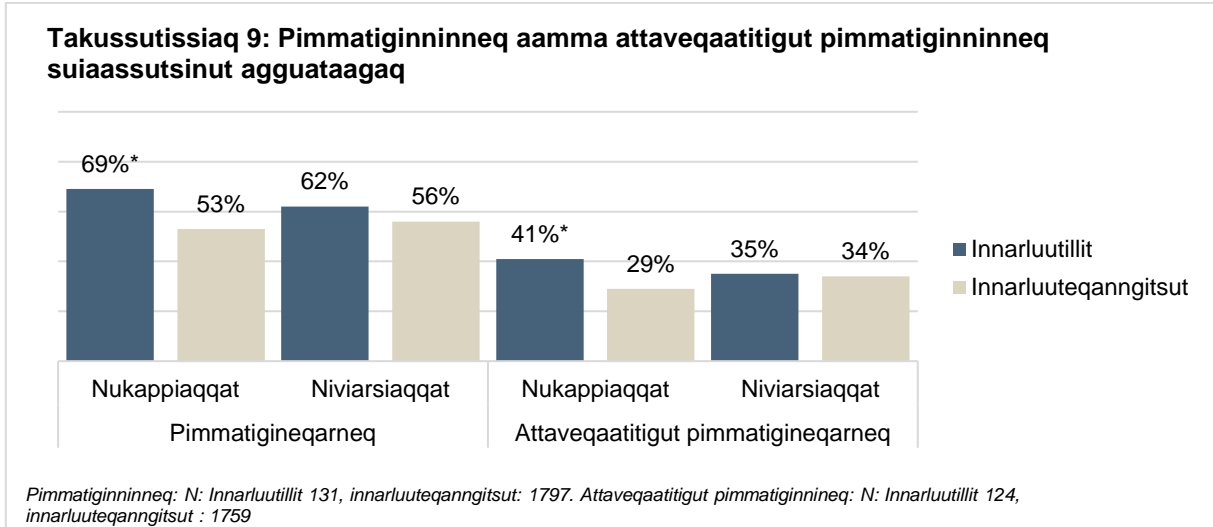
Pimmatiginnittarneq apeqqut una atorlugu misissorneqarpoq ”Atuarfimmi qaammatini kingullerni arlariinni qanoq akulikitsigisumik [qinngasaarneqarnikuuit/pimmatigineqarnikuuit/attaveqaatitigut qinngasaarneqarnikuuit/pimmatigineqarnikuuit?]”. Meeqqat qaammatini kingullerni arlariinni ikinnerpaamik ataasiarlutik pimmatigineqarlutillu attaveqaatitigut pimmatigineqarsimasut amerlassusiat takussutissiaq 8-mi takutinneqarput.

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni

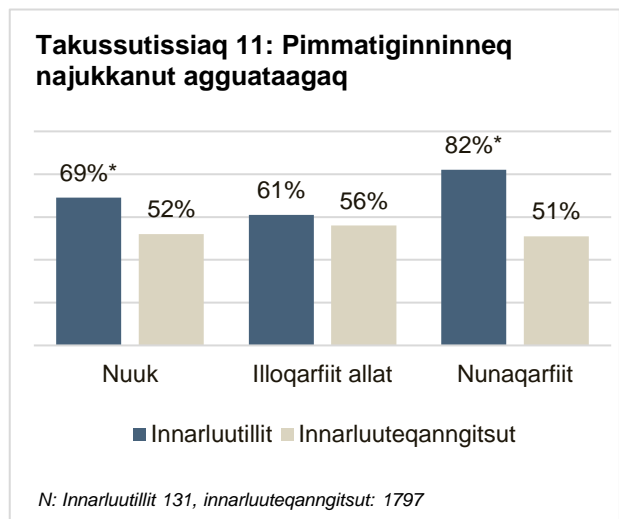
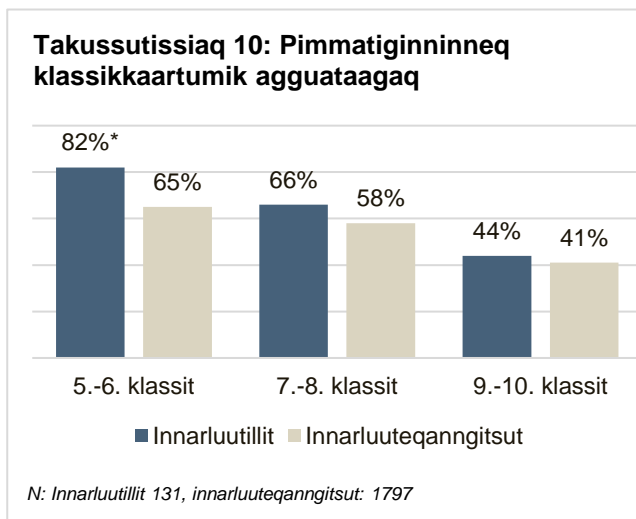
pimmatiginnittarneq attaveqaatitigut pimmatiginnittarnermut sanilliullugu atugaaneruvoq (takussutissiaq 8). Affai sinnerlugit amerlassusillit, innarluuteqaanngikkaluartulluunniit, pimmatigineqarneq qaammatini kingullerni arlariinni ikinnerpaamik ataasiarlutik misigisimavaat, affai inorlugit amerlassusillit attaveqaatitigut pimmatigineqarneq misigisimallugu. Pimmatigineqarneq meeqqat innarluutillit innarluuteqaanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut misigisimavaat. Tamanna meeqqanut innarluuteqaanngitsunut 54%-inut sanilliullugu meeqqanut innarluutilinnut 66%-inut atuuppoq. Attaveqaatitigut pimmatiginnittarnermut tunngatillugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqaanngitsut sanilliunneqarneranni assigiinngissummik kisitsisitigut qularnaatsumik takusaqanngilagut (takussutissiaq 8).

Suiaassutsinut agguataarutsigit nukappiaqqat innarluutillit nukappiaqqanut innarluuteqaanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut pimmatigineqarneq aamma attaveqaatitigut pimmatigineqarneq misigisaraat takuneqarsinnaavoq (takussutissiaq 9). Tamanna nukappiaqqanut innarluuteqaanngitsunut 53%-inut sanilliullugu nukappiaqqanut innarluutilinnut 69%-inut atuuppoq, aamma attaveqaatitigut pimmatiginnittarnermut tunngatillugu nukappiaqqanut innarluutilinnut 41%-inut aamma innaarluuteqaanngitsunut 29%-inut atuulluni. Niviarsiaqqat innarluutillit aamma innarluuteqaanngitsut akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqaanngilaq.

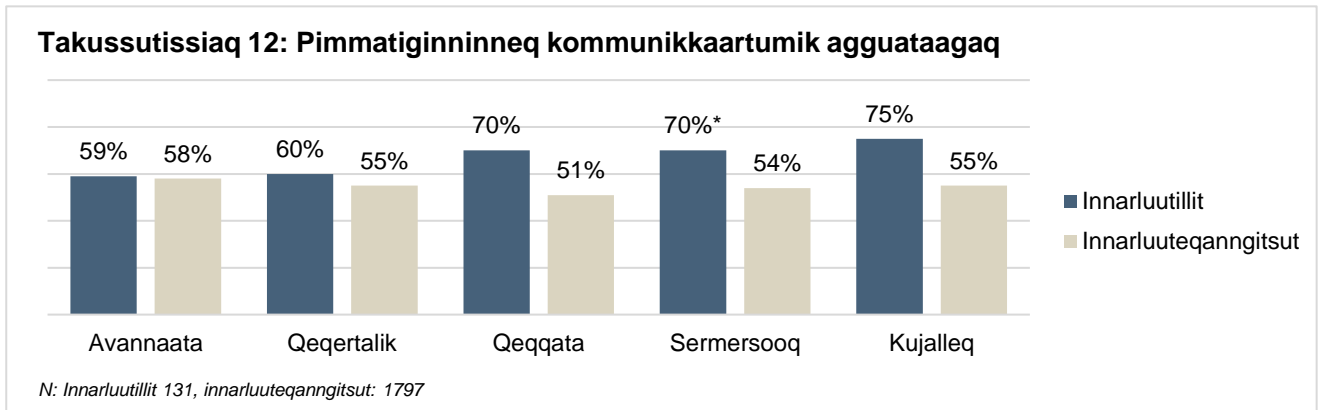

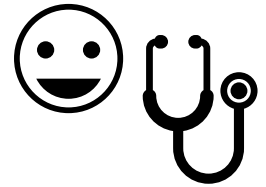
5.-6. klassini meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut qaammammi kingullermi pimmatigineqarnermik misigisaqarsimasut amerlassusiat qaffasinneruvoq. Tassani meeqqat innarluuteqanngitsunut 65%-inut sanilliullutik innarluutillit 82%-it pimmatigineqarnermik misigisaqarsimapput (takussutissiaq 10). Klasseqatigiiaat sinnerinut tunngatillugu assigiingissummik kisitsisitigut qularnaatsumik takusaqanngilagut. Pimmatiginnittarnermut tunngatillugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut Nuummi aamma nunaqarfinni najugallit akornanni aamma assigiingissuteqarpoq. Taakkunani meeqqat innarluutillit 69%-it aamma 82%-it innarluuteqanngitsunut 52%-inut aamma 51%-inut sanilliullutik pimmatigineqarsimallutik (takussutissiaq 11)

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut pimmatigineqarnermik misigisaqarsimasut amerlassusiat kommunimi sorlermi najugaqarneq apeqqutaatillugu allanngorartumik tikkuussissoq

takuarput (takussutissiaq 12). Taamaattoq meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissut Kommuneqarfik Sermersuumi kisimi kisitsisitigut qularnaatsuuvoq. Tassani meeqqanut innarluuteqanngitsunut 54%-inut sanilliullugu meeqqat innarluutillit 70%-it pimmatigineqarnermik misigisaqarsimapput.

Kapitali 4: Peqqissuseq aamma atugarissaarnerq

Immikkoortumi uani peqqissutsimik nammineq naliliineq, atugarissaarnerq, inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliineq kiisalu ersiutit assigiinngitsut qulingiluat uuttuutigalugit meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut peqqissusiat aamma atugarissaarnerat sanilliunneqarput.

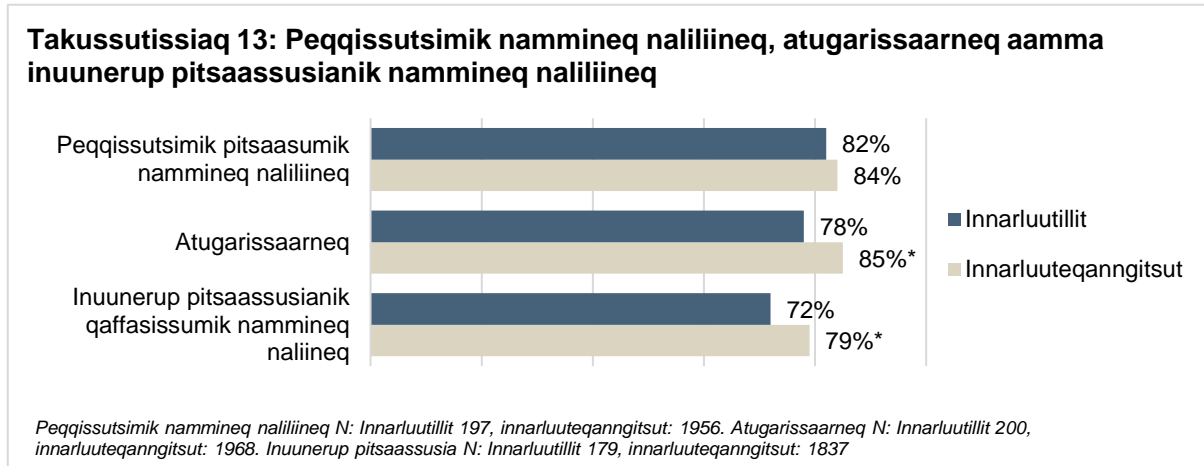
Peqqissutsimik nammineq naliliineq apeqqut una atorlugu uuttortarneqarpoq: *"Peqqissutsit qanoq ittoq isumaqarpit?"*. Peqqissutsiminnik pitsaalluinnartumik imaluunniit pitsaasumik misigisimallutik akissuteqartut amerlassusiat peqqissutsiminnik pitsaasumik nammineq naliliinerattut isigineqarpoq. Atugarissaarnerq atugarissaarnermut uuttuummik WHO5-imik apeqqutit tallimat atorlugit uuttortarneqarpoq, angusat katillugit 50-it, imaluunniit sinnerlugit atugarissaarnermik takutitsisuullutik, 49-nik, imaluunniit appasinnerusumik angusaqarnerq atugarissaarnermik appasissumik tikkuussisuulluni (23). Inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliineq apeqqut una atorlugu uuttortarneqarpoq: *"Tummeqqat takorluukkit: 10 inuuninni pitsaanerpaajuvoq, 0-ilu inuuninni ajornerpaajulluni. Tummeqqani illit nammineq sorlermi massakorpiaq inissisimasutut misigisimavit?"*. 6-imik, imaluunniit qaffasinnerusumik angusaqarnerq inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliinermik qaffasissumik isigineqarluni, 5-imik, imaluunniit appasinnerusumik angusaqarnerq inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliinermik appasissumik isigineqarluni (24).

Immikkoortumi ersiutitut tunngasumi meeqqat ukiup affaata kingulliup ingerlanerani sapaatip akunneranut arlaleriarlutik timikkut tarnikkullu arlalinnik ersiuteqartartut amerlassusiat misissorparput. Tassani pineqarput: niaqorlunneq, naarlunneq, qiterlunneq, aliasunneq imaluunniit nikallunganeq, kamaqqajaaneq imaluunniit isumalunneq, ernumaneq, sininneq ajulerneq aamma uissannguneq.

4.1 Peqqissutsimik nammineq naliliineq, atugarissaarnerq aamma inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliineq

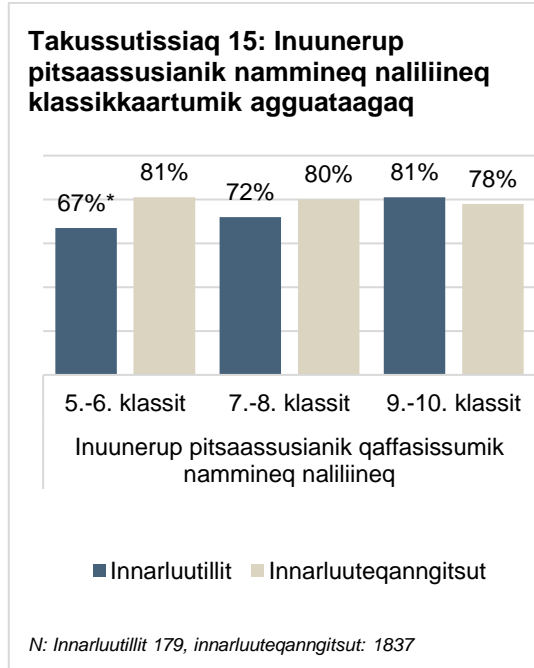
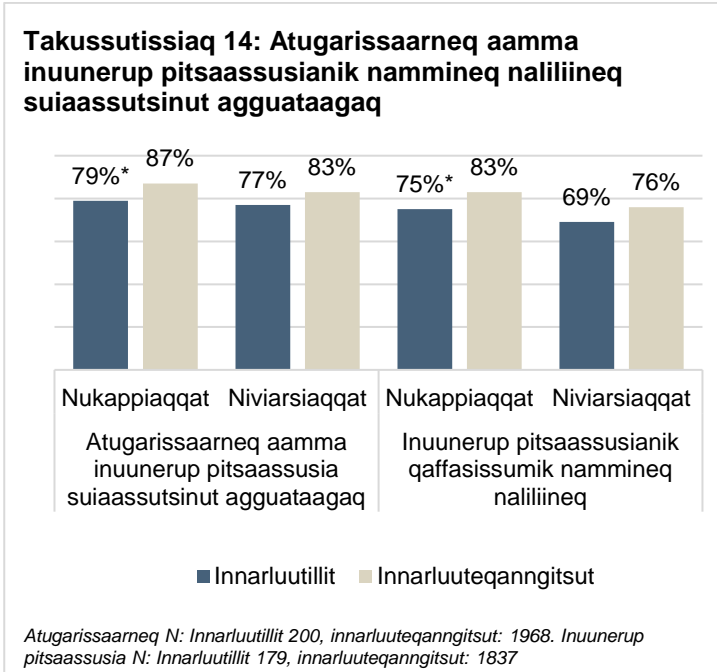
Meeqqanit qulinit arfineq-pingasut sinneqalaartut pitsaasumik, imaluunniit pitsaalluinnartumik peqqissuseqarlutik nammineq naliliipput, aamma meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsullu akornanni assigiinngissuteqanngilaq (takussutissiaq 13). Tamanna suaassutsinut, atuaqatigiiaanut, najukkamut aamma kommuninut atuuppoq. Atugarissaartuni meeqqat innarluutillit ikinnerupput, meeqqat innarluutillit 78%-ii meeqqanut innarluuteqanngitsunut 85%-inut sanilliullutik

atugarissaarnermut uuttuummi qaffasissumik angusaqarmata (takussutissiaq 13). Meeqqat innarluutillit ikinnerulaartut (72%-it) innarluuteqanngitsunut (79%-inut) sanilliullutik inuunerminnik pitsaasumik qaffasissusilimmik naliliipput (takussutissiaq 13).

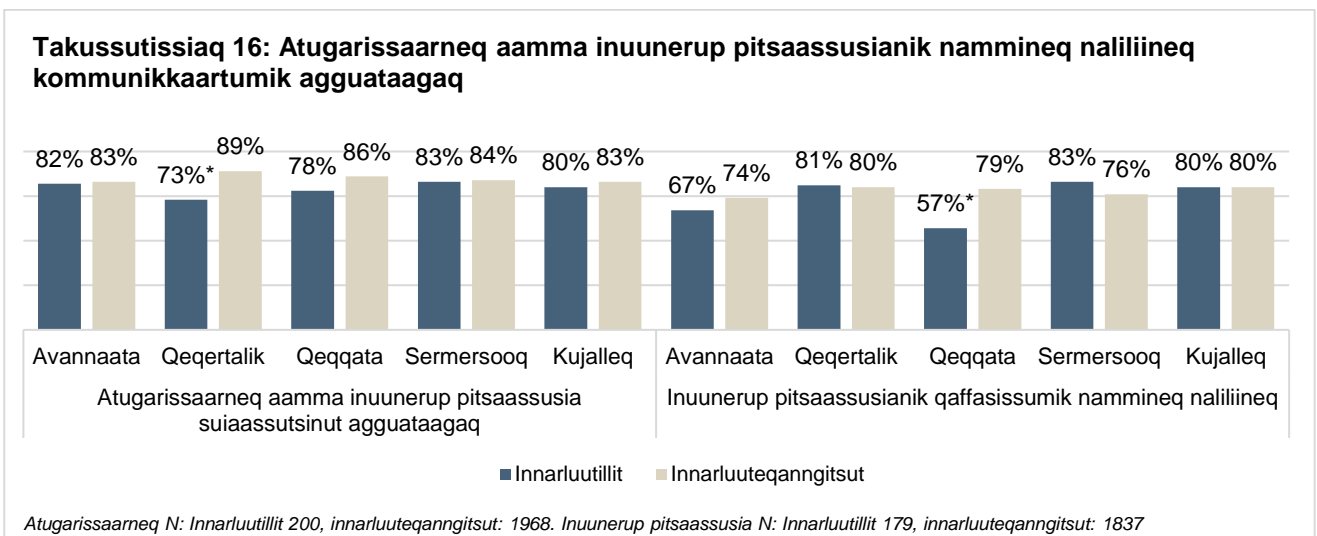

Suiaassutsinut agguataarneqarneranni nukappiaqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut sanilliunnerini atugarissaarnikkut aamma inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliinermi taamaallaat assigiinngissuteqartoq takuarput (takussutissiaq 14 aamma 15). Nukappiaqqat innarluutillit atugarissaarnikkut qaffasissumik angusaqartut katillugit 79%-iupput, taamaalillutillu atugarissaarlutik, nukappiaqqat innarluuteqanngitsut 87%-iullutik. Nukappiaqqat innarluutillit 75%-ii inuunerminnik pitsaasumik namminneq naliliinerat qaffasippoq, nukappiaqqat innarluuteqanngitsut 83%-iullutik (takussutissiaq 14). Niviarsiaqqanut innarluutilinnut aamma innarluuteqanngitsunut tunngatillugu atugarissaarnikkut aamma inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliinikkut kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq.

Meeqqat 5.- 6. klassit akornanni innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinnerusut inuunermik pitsaassusianik qaffasissumik namminneq naliliipput (takussutissiaq 15). Tamanna meeqqanut innarluutilinnut 67%-inut aamma innarluuteqanngitsunut 81%-inut atuuppoq. Klasseqatigiiaat sinnerinut tunngatillugu kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq.

Kommunit akornanni Kommune Qeqertalimmi kisimi meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik atugarissaartut ikinnerupput (takussutissiaq 16). Tassani meeqqat innarluutillit 73%-it meeqqanut innarluuteqanngitsunut 89%-inut sanilliullutik atugarissaarput. Kommunit sinnerini meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni atugarissaarnikkut assigiinngissuteqanngilaq. Kommunini meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni inuunerup pitsaassusianik qaffasissumik namminneq naliliisut amerlassusianni Qeqqata Kommuniani kisimi assigiinngissuteqarpoq (takussutissiaq 16). Tassani meeqqat innarluutillit 57%-it inuunertik qaffasissumik pitsaassuseqartoq namminneq naliliipput, meeqqat innarluuteqanngitsut 79%-it taama naliliillutik.

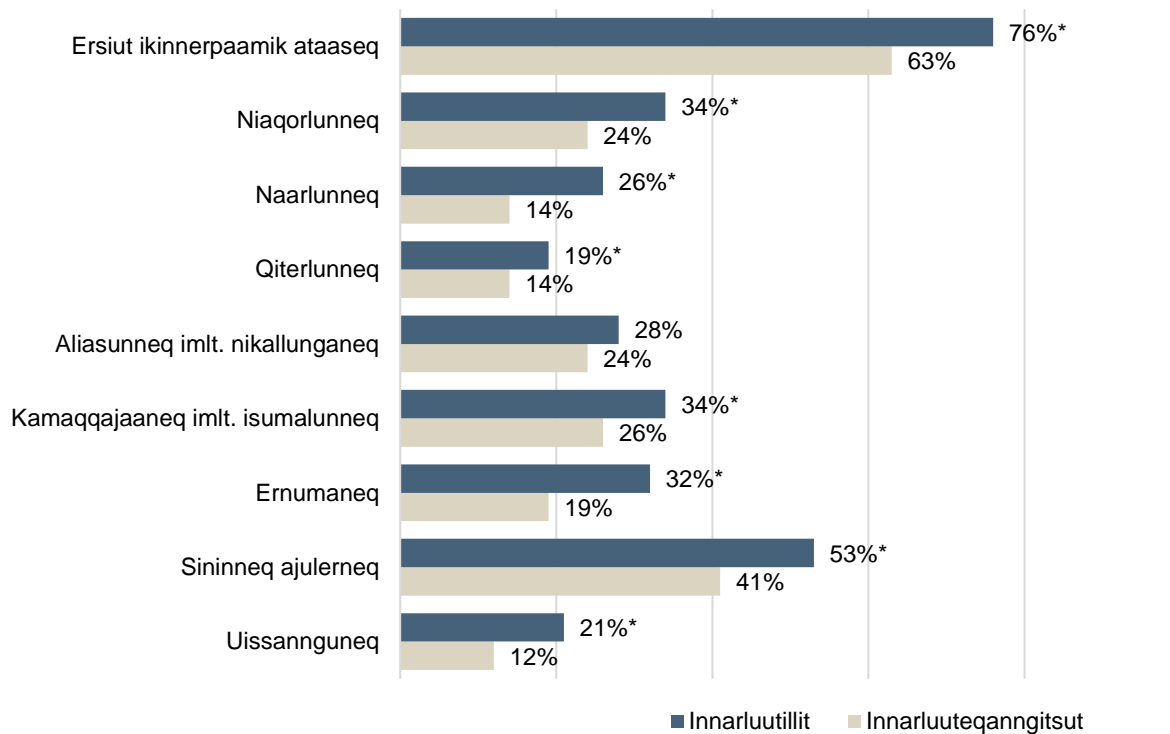

4.2 Ersiutit

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut ukiup kingulliup ingerlanerani sapaatip akunneranut arlaleriarlutik timimikkut aamma/imaluunniit tarnimikkut ersiutininik arlalinnik misigisaqartartut amerlassusiat takussutissiaq 17-imi takutinneqarput. Tassani meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ersiutininik misigisaqartarnerat annertunerusoq erseqqippoq.

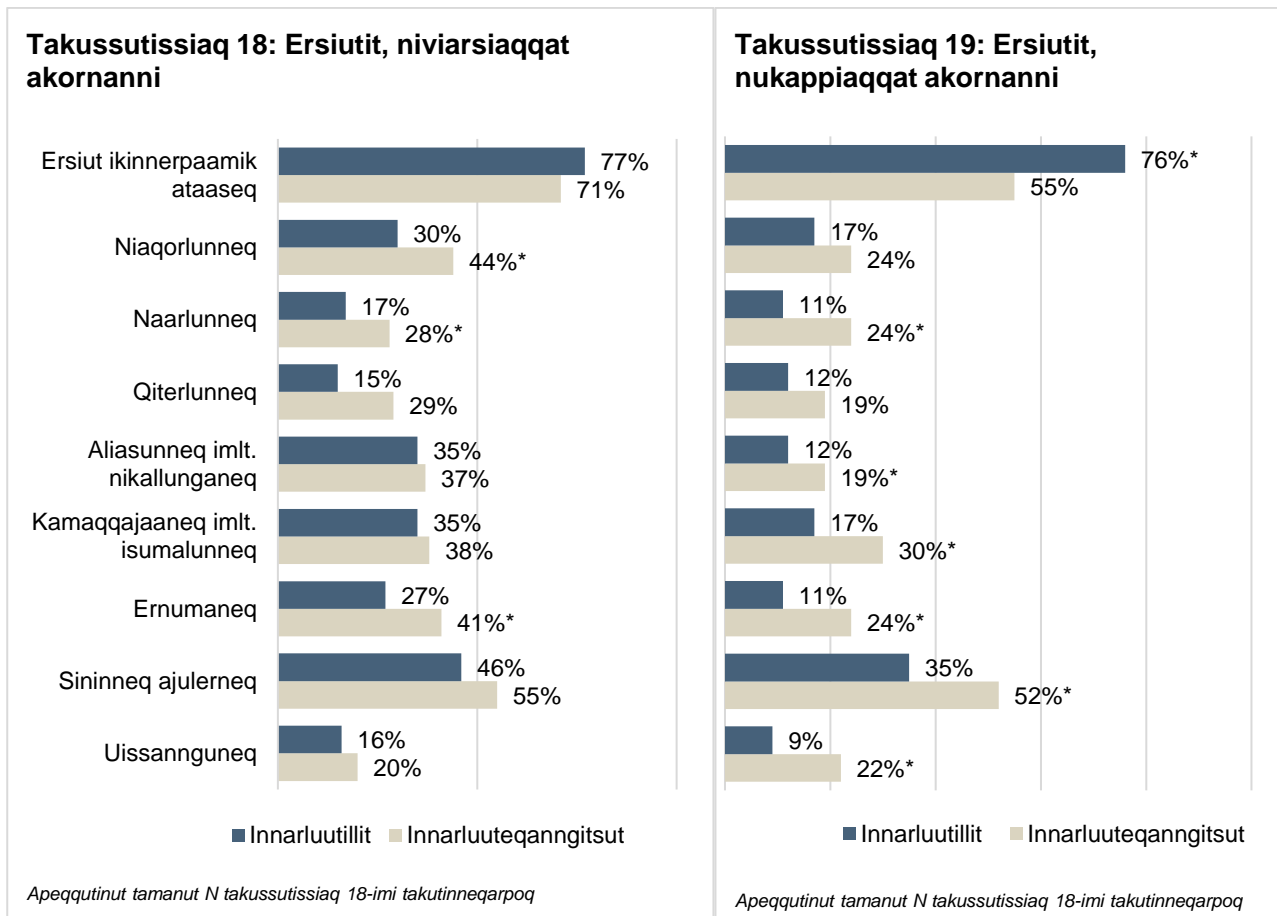
Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut ersiummik ikinnerpaamik ataatsimik sapaatip akunneranut arlaleriarlutik misigisaqarsimapput. Tamanna innarluuteqanngitsunut 63%-inut sanilliullugu innarluutilinnut 76%-inut atuuppoq (takussutissiaq 17). Ersiutininik arfineq-pingasunit arfineq-marluk meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugu meeqqanit innarluutilinnit amerlanerusunit sapaatip akunneranut arlaleriarluni misigineqartarput. Ersiutit uku pineqarput: niaqorlunneq, naarlunneq, qiterlunneq, kamaqqajaaneq imaluunniit isumalunneq, ernumanneq, sininneq ajulerneq aamma uissannguneq (takussutissiaq 17).

Takussutissiaq 17: Ersiutit, ukiup affaata kingulliup ingerlanerani sapaatip akunneranut arlaleriarluni

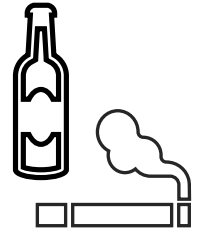

Niaqorlunneq N: Innarluutillit 190, innarluuteqanngitsut: 1933. Naarlunneq N: Innarluutillit 184, innarluuteqanngitsut: 1921, Qiterlunneq N: Innarluutillit 185, innarluuteqanngitsut: 1907. Aliasunneq/nikallunganeq N: Innarluutillit 185, innarluuteqanngitsut: 1909. Kamaqqajaaneq/sumalunneq N: Innarluutillit 188, innarluuteqanngitsut: 1906. Ernumaneq N: Innarluutillit 184, innarluuteqanngitsut: 1912. Sininniamermik ajornartorsiuqarneq N: Innarluutillit 190, innarluuteqanngitsut 1912. Uissannguneq N: Innarluutillit 178, innarluuteqanngitsut: 1877

Niviarsiaqqat innarluutillit niviarsiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut niaqorlunneq, naarlunneq aamma ernumaneq misigisarpaat (takussutissiaq 18). Nukappiaqqat innarluutillit nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut naarlunneq, aliasunneq imaluunniit nikallunganeq, kamaqqajaaneq imaluunniit isumalunneq, ernumaneq, sininneq ajulerneq aamma uissannguneq misigisarpaat (takussutissiaq 19).

Ersiutit pisarnerat atuartut peqqissusiannut aamma atugarissaarnerannut uuttuutaapput pingaarutillit. Ilisimatusarnerup takutippaa, timikkut tarnikkullu ersiutit amerlasuutigut ataqatigiittartut, taamaalillutik meeqqat timimikkut akulikitsumik anniartartut aamma amerlasuutigut tarnimikkut ersiuteqartarput, soorlu aliasullutik imaluunniit ernumallutik (25). WHO-p innarluuteqarneq pillugu nassuiaataa malillugu innarluuteqarneq imaluunniit anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarneq meeqqat atuarfianni atuartut akornanni (inuunerup pitsaassusianik nammineq naliliineq, atugarissaarnee aamma ersiutinit artukkerneqarneq atorlugit uuttorneqartoq) eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut aarlerinartorsiortitsisinnaasoq isumaqarnarpoq.

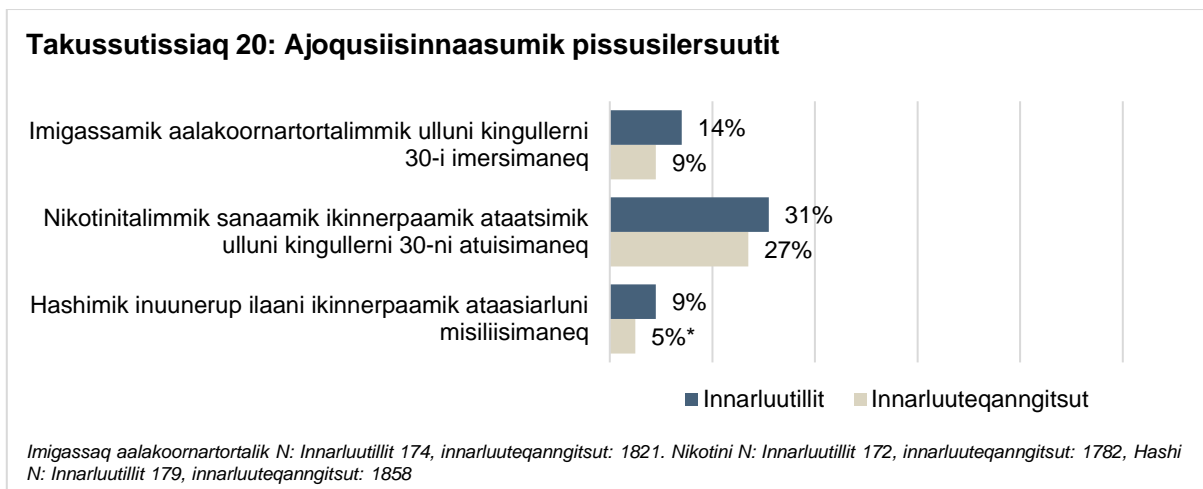
Kapitali 5: Ajoqusiinnaasumik pissusilersuutit

Ajoqusiinnaasumik pissusilersorneq inuup sianissuseqarluni imaluunniit eqqarsaatiginngisaminik peqqissutsimi ajoqusernissaata aarlerinaataanik annertunerulersitsisumik pissusilersorneratut isigineqarpoq (26,27). Immikkoortumi uani meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut ajoqusiinnaasumik pissusilersuutitut tunngatillugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut misissuiffigivagut, tassunga ilanngullugit imigassamik aalakoornartortalimmik aamma nikotinalimmik sanaanik (cigaretsinik, sunoorsinik aamma/imaluunniit e-cigaretsinik) ulluni kingullerni 30-ni atuineq, kiisalu hashimik misilittagaqarneq. Imigassamik aalakoornartortalimmik atuineq ima aperinikkut misissorneqarpoq: *"Ulluni kingullerni 30-ni ullut qassit imigassamik aalakoornartortalimmik imigassartornikuuit?"*. Nikotinimik atuineq apeqqutit uku atorlugit misissorneqarpoq: *"Ulluni kingullerni 30-ni ullut qassit [cigaritsimik pujortarpit/cigaritsinik elektroniskiusunik/sunoorsinik atuivit]"*? Hashimik atuineq ima aperinikkut misissorneqarpoq: *"Inuunerit tamakkerlugu qasseriarlutit hashimik pujortarnikuuit?"* Imigassamik aalakoornartortalimmik aamma nikotinalimmik sanaamik ikinnerpaamik ataatsimik ulluni kingullerni 30-ni atuisimasut, kiisalu hashimik qaqugukkulluunniit atuisimasut amerlassusiat takussutissiaq 20-mi takutinneqarput.

Ajoqusiinnaasumik pissusilersuutit pillugit apeqqutit misissuinermit sammineqartunut allanut sanilliullugit meeqqanit ikinnerusunit akissuteqarfigineqarput, aamma akissuteqartut akornanni amerlanngitsut ajoqusiinnaasumik pissusilersuuteqarput. Taamaattumik immikkoortumi uani kisitsisit tutsuiginassusiat immikkoortunut siuliinut sanilliullugit qularnarnerupput.

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni aangajaarniutinik atuineq pillugu nalunaarsuinerit aamma annikinaarneqarsinnaapput. Taamaassimappat kisitsisit, immikkoortumi saqqummiunneqartut, meeqqat aangajaarniutinik atuinerpiaannik annikinaariffiussapput. Taamaattorli meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik apeqqutit allaanerumik akissuteqarfigisimassagaat ilimagissallugu pissutissaqanngilagut, aamma meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni aangajaarniutinik atuinermi assigiinngissutit takusavut pissutsinik piviusunik takutitsisuusut taamaalilluta naatsorsuutigalutigit.

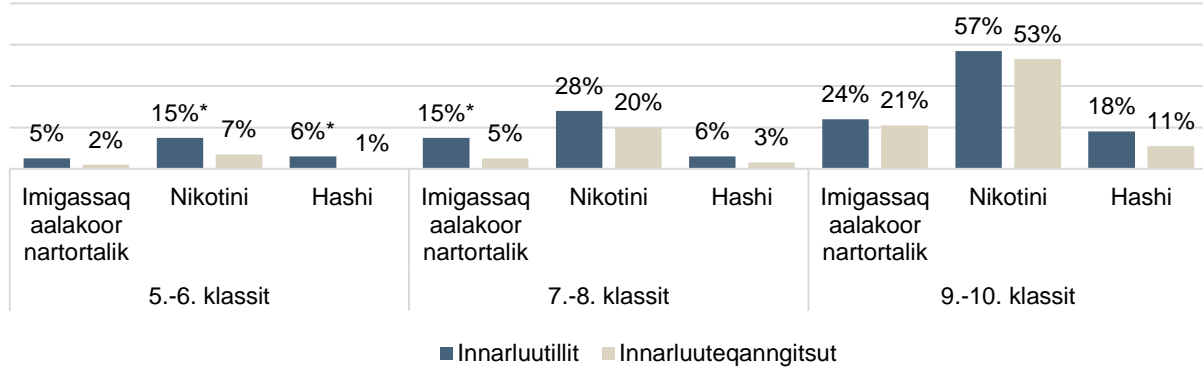
Meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerulaartut ulluni kingullerni 30-ni imigassamik aalakoornartortalimmik imersimasutut, kiisalu nikotinalimmik sanaamik ikinnerpaamik ataatsimik atuisimasutut tikkuussineq takuarput, kisianni assigiinngissutit kisitsisitigut qularnaatsuunngillat (takussutissiaq 20). Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut hashimik misiliisimasut amerlassusiat kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqarpoq, innarluutillit katillutik 9%-it innarluuteqanngitsunut 5%-inut sanilliullutik hashimik misiliisimallutik (takussutissiaq 20). Aangajaarniutinik atuinermi nukappiaqqat aamma niviarsiaqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq.

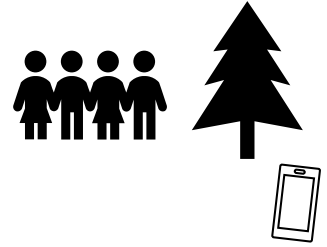
Klasseqatigiiaanut agguataarinermi meeqqat innarluutillit 5.-6. klassini atuartut meeqqanut innarluuteqanngitsunut klasseqatigiiaat assinganni atuartunut sanilliullutik nikotinalimmik sanaamik atuisimallutillu hashimik misiliisimasut amerlanerupput (takussutissiaq 21). 7.-8. klassini aamma 9.-10. klassini atuartunik sanilliusinermi nikotinimik aamma hashimik atuinermi meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissuteqanngilaq. 7.-8. klassini meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik imigassamik aalakoornartortalimmik ulluni kingullerni 30-ni imersimasut amerlanerupput (takussutissiaq 21).

Klasseqatigiiaani tamani, aamma aangajaarniutit assigiinngitsut akornanni meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerulaartut aangajaarniutinik atuisimallutillu misiliisimasut tikkuussivoq (takussutissiaq 21). Assigiinngissutit klassini nukarlerni annertunerupput, kisianni assigiinngissutit amerlanngitsut kisimik kisitsisitigut qularnaatsuupput.

Takussutissiaq 21: Ajoqusiinnaasumik pissusilersuutit klassikkaartumik agguataagaq

Imigassaq aalakoornartortalik N: Innarluutillit 174, innarluuteqanngitsut: 1821. Nikotini N: Innarluutillit 172, innarluuteqanngitsut: 1782. Hashi N: Innarluutillit 179, innarluuteqanngitsut: 1858

Kapitali 6: Sunngiffik aamma inooqataanikkut ataqatigiinnerit

Kapitalimi uani meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut sunngiffimmi inuunerat aamma inooqataanikkut ataqatigiinnerit peqataaffigisartagaat misissussorpavut. Taakku meeqqat ilaqttaminnut atassuteqarnerannut aamma sammisaqaqateqartarnerannut, ikinngutitut atassuteqarnerannut, kiserliornermut kiisalu sunngiffimmi sammisartakkanut, onlinekkut pissusilersuutitut aamma timimik aalatitsisarnerup qaffasissusianut tunngassuteqarput.

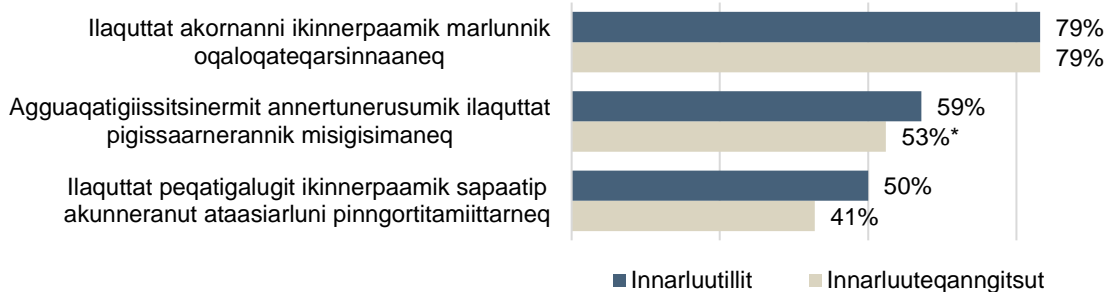
6.1 Ilaquttat

Immikkoortumi uani meeqqat ilaqttaminnut qanigisaminnut atasseqarnerat, ilaquttat peqatigalugit pinngortitami sammisaqartarnerat aamma ilaqutariit qanoq pigissaartiginerannik meeqqat paasinninnerat misissorpavut. Meeqqat ilaqutariinni inooqataanikkut atassuteqarnerat ima aperinikkut misissorneqarpoq: *"Ernumassutitit annertuut pillugit inunnut taaneqartunut oqaloqatigiissutiginiisaat qanoq ajornanngitsigiva? (angajoqqaat, anaanassaq/ataatassaq, aanaakkut/aataakkut aamma ilaquttat qanigisat allat)"*. Ilaquttat ilaat ikinnerpaamik marluk nalunaarneqarsimagaangata meeqqat ilaqttaminik ikinnerpaamik marlunnik oqaloqateqarsinnaasutut inissinneqarput.

Ilaquttat peqatigalugit pinngortitami sammisaqartarneq ima aperinikkut misissorneqarpoq: *"Ilaqutariit ilaasa ataatsimoorlutik sammisartagaasa allattorsimaffiat aajuna. Ilaquttatillu qanoq akulikitsigisumik uku allassimasut sammisarpisigit? Akissutissatut periarfissanut: "Pinngortitami sammisaqaqatigiittarneq, soorlu qaqqamut pisuttuarneq, aalisarneq, silami igaasarneq, illuaqqamiinneq, sisorarneq imaluunniit qimusserneq" "Ullut tamaasa", "Ullut amerlanerit" imaluunniit "Sap. ak. ataatsip missaani" akissuteqarsimasut amerlassusiat takussutissiaq 24-mi aamma 25-mi takutinneqarput.*

Ilaqutariit pigissaarnerat ima aperinikkut misissorneqarpoq: *"Ilaquttatit qanoq pigissaartigisut isumaqarpit?"*. Uuttortaat taanna meeqqat akornanni atussallugu tutsuiginartuusooq, aamma peqqissusiannut ataqatigiissuteqartoq siusinnerusukkut paasinarsinikuuvoq (28). Meeqqat *"Pigissaartorujussuupput"*-mik imaluunniit *"Pigissaarput"*-mik akissuteqartut agguaqatigiissitsinermi pigissaarnerusutut inissinneqarput.

Takussutissiaq 22: Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni ilaqqat inooqataanikkut attuumassuteqarnerat

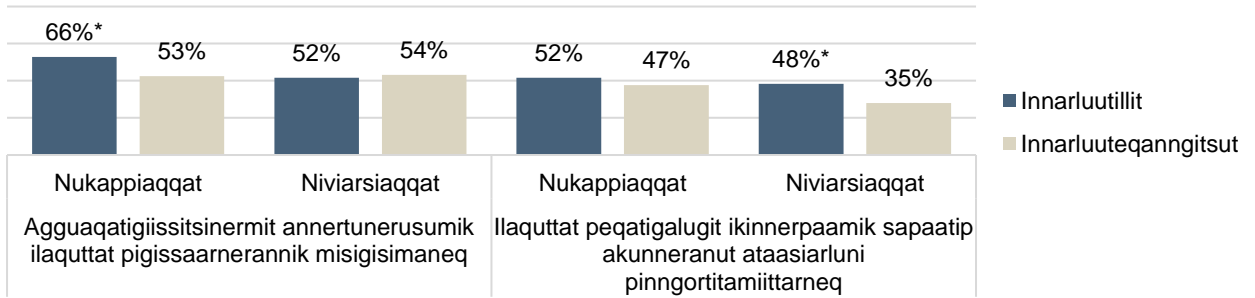
Ilaqqat akornanni oqaloqateqarsinnaaneq N: Innarluutillit 190, innarluuteqanngitsut: 1936. Pinngortitamiittarneq N: Innarluutillit 199, innarluuteqanngitsut: 1959, Pigissaarneraq N: Innarluutillit 185, innarluuteqanngitsut: 1836

Meeqqani tamani 79%-it, tassa qulinit arfineq-pingasungajaat, ikinnerpaamik marlunnik oqaloqatigisinnaasaminnik ilaqqatqartut paasivarpot. Innarluuteqaralarunik innarluuteqanngikkalarunilluunniit tamanna atuuppoq (takussutissiaq 22). Suaassutsit, klasseqatigiiaat, najukkat imaluunniit kommunit akornanni assigiinngissummik kisitsisitigut qularnaatsumik takusaqanngilagut.

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut sanilliukkaanni ataatsimut isigalugu ilaqqat pigissaartuunerannik misigisimasut amerlassusianni kisitsitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq (takussutissiaq 22). Taamaattorli nukappiaqqat niviarsiaqqallu immikkoortillugit isigigutsigit assigiinngissuteqarpoq, agguaqatigiissitsinermut sanilliullugu nukappiaqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ilaqqatigut pigissaarnerusutut misigisimallugit, niviarsiaqqat akornanni assigiinngissuteqanngitsut (takussutissiaq 23).

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ilaqqatigut peqatigalugit ikinnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarlutik pinngortitamiittartut amerlanerupput (takussutissiaq 22). Innarluutillit affaannut (50%-inut) aamma innarluuteqanngitsunut 41%-inut tamanna tunngavoq. Suaassutsinut agguataarneqarneranni assigiinngissut niviarsiaqqat akornanni taamaallaat takuneqarpoq. Tassani niviarsiaqqat innarluutillit 48%-ii ilaqqatigut peqatigalugit sapaatip akunnikkaartumik pinngortitamiittarput, niviarsiaqqat innarluuteqanngitsut 35%-iinut taamaallaat tamanna atuulluni (takussutissiaq 23).

Takussutissiaq 23: Pigissaarnek aamma pinngortitami piffissamik atuineq suaassutsinut agguataagaq

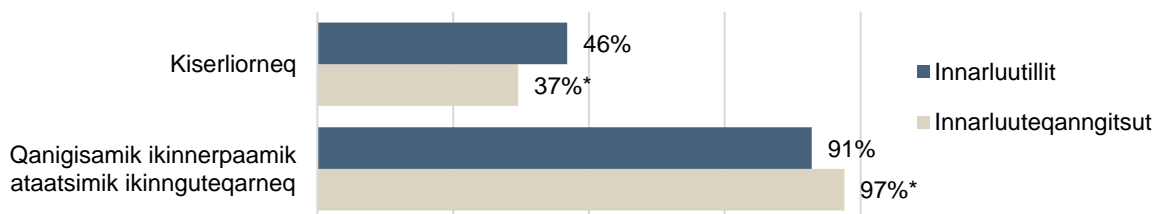
Pinngortitamiittarneq N: Innarluutillit 199, innarluuteqanngitsut: 1959, Pigissaarnek N: Innarluutillit 185, innarluuteqanngitsut: 1836

6.2 Ukioqatigisanut atassuteqarneq

Kiserliorneq aamma ikinngutit qanigisat pillugit apeqqutit uku atorlugit misissorpavut: *"Qaammardini kingullerni 12-ini qanoq akulikisigisumik kiserliortut misigisimasarpit?"* aamma *"Massakkorpiaq qanigisannik qassinik ikinnguteqarpit?"*. *"Ilaannikkut"*, *"Piffissap annerpaartaa"* imaluunniit *"Tamatigut"* kiserliortut misigisimasasut, kiisalu *"ataatsimik ikinnguteqarpunga"*, *"Marlunnik ikinnguteqarpunga"* imaluunniit *"Pingasunik amerlanerusunilluunniit ikinnguteqarpunga"* akissuteqartut amerlassusiat takussutissiaq 26-miit 28-mut takutinneqarput.

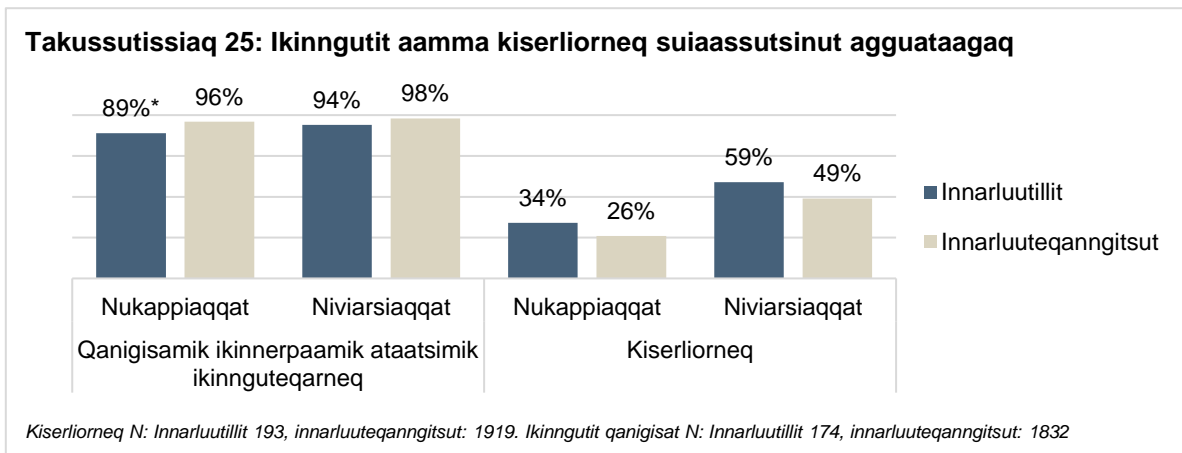
Meeqqat innarluutillit kiserliortut misigisimasat amerlanerupput, aamma meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit ikinnerpaamik ataatsimik ikinngutillit ikinnerullutik. Meeqqat innarluutillit affangajai (46%-it) ukiup kingulliup ingerlanerani ilaannikkooriarlutik, piffissap annerpaartaa imaluunniit tamatigut kiserliortut misigisimasarsimapput, meeqqat innarluuteqanngitsut 37%-iullutik (takussutissiaq 24).

Takussutissiaq 24: Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni ikinngutit aamma kiserliorneq

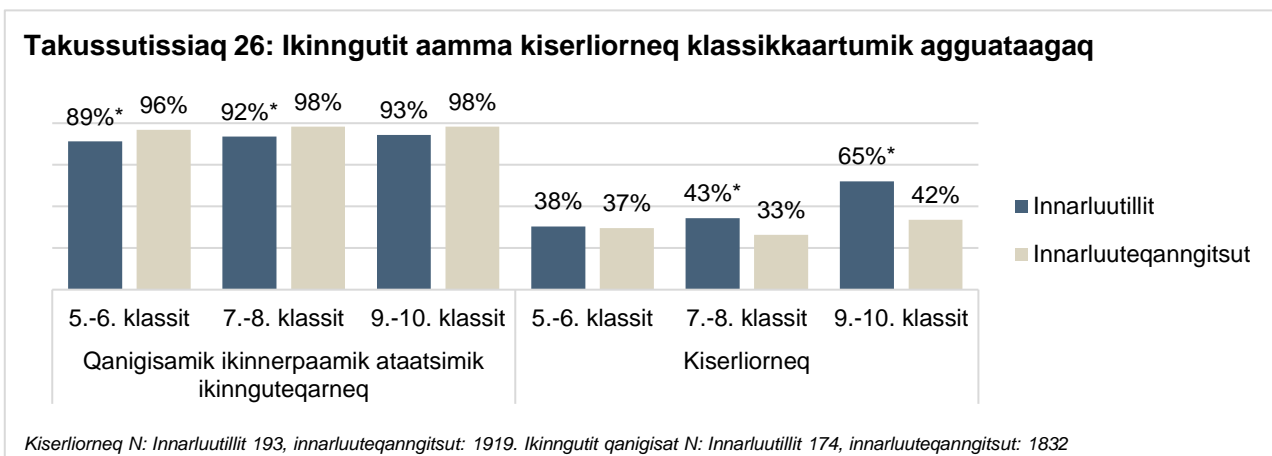

Kiserliorneq N: Innarluutillit 193, innarluuteqanngitsut: 1919. Ikinngutit qanigisat N: Innarluutillit 174, innarluuteqanngitsut: 1832

Nukappiaqqat innarluutillit nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinnerpaamik ataatsimik ikinngutillit ikinnerupput. Innarluuteqanngitsunut 96%-inut sanilliullugu innarluutilinnut 89%-inut tamanna atuuppoq (takussutissiaq 25). Niviarsiaqqat innarluutillit niviarsiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik kiserliorlutik misigisimasartut aamma amerlanerusut tikkuussivoq, aamma niviarsiaqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinnerpaamik ataatsimik ikinngutillit ikinnerullutik, kisianni assigiinngissutit kisitsisitigut qularnaatsuungillat (takussutissiaq 25).

5.-6. klassini aamma 7.-8. klassini meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinnerpaamik ataatsimik ikinngutillit ikinnerupput (takussutissiaq 26). 7.-8. klassini aamma 9.-10. klassini meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik kiserliorlutik misigisimasartut amerlanerupput, aamma assigiinngissut 9.-10. klassini annertunerpaalluni (takussutissiaq 26).

6.3 Sunngiffik, onlinekkut attaveqarneq aamma nittartakkatigut attaveqatigiittarfinnik atuineq

Sunngiffimmi sammisaqartarnerit apeqqut una atorlugu misissorneqarpoq: *"Tulliuttumi taaneqartut ilaat sunngiffimmi aaqqissuussamik ingerlanneqartartut qanoq akulikitsigisumik aalluttarpigit?"*: *Kisimiilluni timersorneq, iligiikkaarluni timersorneq, fritidsklubbi aamma pinngorartitsinikkut sammisassat, upperisaq aallaavigalugu sammisassat aamma peqatigiiffinnut atatillugu sammisassat* (24). Sapaatip akunneranut ikinnerpaamik ataasiarlutik sammisassaqaqtitsinernut peqataasartut amerlassusiat takussutissiaq 27-mi takutinneqarput.

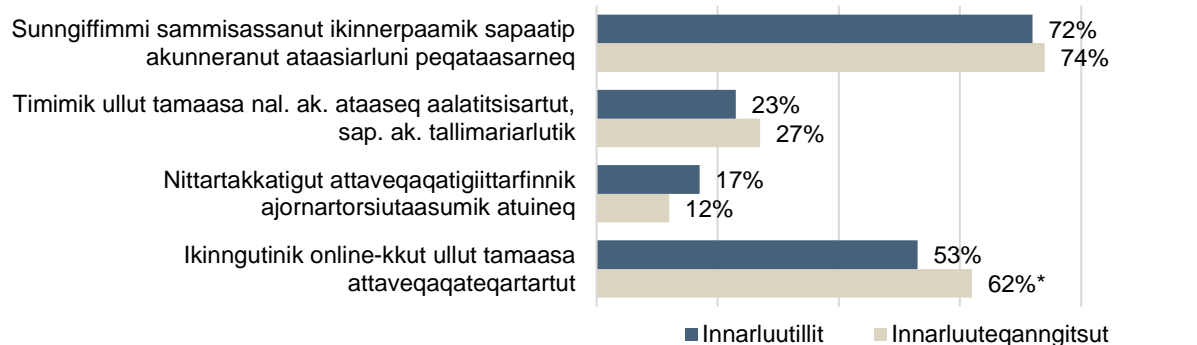
Timimik aalatitsineq apeqqut una atorlugu misissorneqarpoq: *"Ulluni kingullerni arfineq-marlunni: Ullut qassit sivikinnerpaamik ullormut minutsini 60-ini timinnik aalatitsisarpit?"*. Nunat tamalaat akornanni ilisimatusarneq tunngavigalugu WHO-p inassutigivaa, meeqqat ullormut agguaqatigiissillugu minutsini 60-ini akunnattumik sakkortussusilimmiit sakkortuumik sakkortussusilimmut timiminnik aalatitsisassasut (29). Taamaattumik meeqqat ullunik tallimanik imaluunniit amerlanerusunik akissuteqartut amerlassusiat timiminnik naammattumik aalatitsisartutut inissinneqarput, aammalu takussutissiaq 27-mi 28-milu takutinneqarlutik.

Online-kkut attaveqatigiittarnerup akulikissusia apeqqut una atorlugu misissorneqarpoq: *"Qanoq akulikitsigisumik online-kkut uku attaveqarfigisarpigit [Ikinngutit qanigisat/Ikinngutit allat]"*. Meeqqat ikinngutiminnik online-kkut attaveqartarlutik ima akissuteqartut amerlassusiat *"Ullormut arlaleriarlunga"* imaluunniit *"Ullut tamaasa, piffissap annersaa"* takussutissiaq 27-mi aamma 29-mi takutinneqarput.

Nittartakkatigut attaveqatigiittarfinnik qaammatini kingullerni 12-ini ajornartorsiutaasumik atuineq pinngitsuuisinnaajunnaarneq pillugu apeqqutit qulingiluat atorlugit naatsorsorneqarpoq. Tamanna tunngavigalugu meeqqat ajornartorsiutaasumik atuisutut imaluunniit ajornartorsiutaasumik atuinngitsutut inissinneqarput (24). Meeqqat nittartakkatigut attaveqatigiittarfinnik ajornartorsiutaasumik atuisut amerlassusiat takussutissiaq 27-mi takutinneqarput.

Meeqqat innarluutillit meeqqat innarluuteqanngitsut assigalugit ikinnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarlutik sunngiffimmi sammisassamut ikinnerpaamik ataatsimut peqataasarput. Innarluuteqarunik innarluuteqanngikkunilluunniit meeqqanit qulinit arfineq-marluk sinnilaarlugit sammisassaqaqtitsinerit apeqqutigineqartut ilaannut ikinnerpaamik ataatsimut ikinnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarlutik peqataasarput (takussutissiaq 27).

Takussutissiaq 27: Sunngiffik, timimik aalatitsineq, online-kkut attaveqaqatigiinneq aamma nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik atuineq

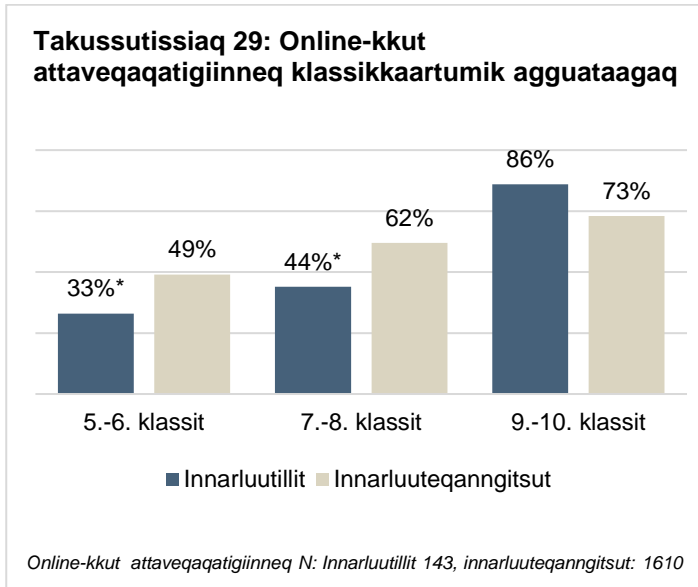
Sunngiffimmi sammisaqarneq N: Innarluutillit 172, innarluuteqanngitsut: 1789. Timimik aalatitsineq N: Innarluutillit 197, innarluuteqanngitsut: 1953, Nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfiit N: Innarluutillit 154, innarluuteqanngitsut: 1686. Online-kkut attaveqaqatigiinneq N: Innarluutillit 143, innarluuteqanngitsut: 1610

Meeqqanit qulinit taamaallaat marluk-pingasut sapaatip akunneranut ulluni tallimani sivikinnerpaamik nalunaaquttap akunnerani ataatsimi timiminnik aalatitsisarput (takussutissiaq 27). Tamanna meeqqanut innarluutilinnut aamma innarluuteqanngitsunut, kiisalu kommunit akornanni atuuppoq. Nukappiaqqat innarluutillit nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik timiminnik naammattumik aalatitsisartut ikinnerupput. Tassani taamaallaat 18%-it sapaatip akunneranut tallimariarlutik sivikinnerpaamik nalunaaquttap akunnerani ataatsimi timiminnik aalatitsisarput, nukappiaqqat innarluuteqanngitsut 31%-iinut tamanna atuulluni (takussutissiaq 28). Meeqqat innarluutaat suunersoq pillugu paasissutissanik pigisaqanngilagut, taamaalillutalu nukappiaqqat innarluutillit akornanni timimik aalatitsinissaq timikkut piginnaasakinneq pissutigalugu ajornakusoorsimanersoq nalilersinnaanatu. Niviarsiaqqalli innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni timimik aalatitsinerup qaffasissusiani kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq (takussutissiaq 28).

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni nittartakkatigut attaveqaqatigiittarfinnik ajornartorsiutaasumik atuisut amerlassusiat kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngissuteqanngilaq. Meeqqat innarluutillit 17%-it ajornartorsiutaasumik atuisupput, meeqqat innarluuteqanngitsut 12%-iullutik (takussutissiaq 29).

Meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinngutininnik qanigisaminnik imaluunniit ikinngutininnik allanik online-kkut ullut tamaasa attaveqaqateqartartut ikinnerupput (takussutissiaq 27). 5.-6. klassini aamma 7.-8. klassini meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinngutininnik online-kkut ullut tamaasa attaveqaqateqartartut

ikinnerupput. Tamanna 9.-10. klassini mumittutut isikkoqarpoq, meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut online-kkut ullut tamaasa attaveqaqateqartartut tikkuussilluni. 9.-10. klassinili assigiinngissut kisitsisitigut qularnaatsuunngilaq (takussutissiaq 29).

Kapitali 7: Ataqtigiissitsineq

Nalunaarusiami sammisat assigiinngitsut akornanni meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni peqqissutsikkut aamma atugarissaarnikkut assigiinngissuteqartoq paasivarput. Pisuni amerlasuuni meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut ukioqatigisaminnut sanilliullutik atugarissaannginnerusut, aamma peqqissutsimut tunngatillugu pissusilersuutitigut naleqqutinnginnerusumik pissusilersuuteqartartut nalunaarusiami paasisat ilimanarsisippaat. Nalunaarusiamili paasisat nassuiarneqarneranni 2024-mi HBSC Greenlandip misissuinerani, taamalu nalunaarusiami, paasissutissanik katersuinermi periuseq atorneqartoq, aamma meeqqat innarluutillit sorliit paasineqarsimasut immikkoortiterneqarsinnaasimanerat, eqqarsaatigissallugu pingaaruteqarpoq.

Nalunaarusiami matumani paasineqarpoq meeqqat tutsarluttutut peqqinnissaqarfimmit paasineqarsimasut aamma ilanngukkaanni kalaallit meeqqat atuarfianni atuartut 9%-it anigorneqarsinnaanngitsumik naappaateqartut, imaluunniit innarluuteqartut. Taamaattorli nunani allani meeqqat anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarlutik, imaluunniit innarluuteqarlutik namminneq nalunaarutiginninnerannik nunat tamalaat akornanni misissuinermi paasineqarpoq 20%-it missaanniittut anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarlutilluunniit innarluuteqartut (3,30,31), taannalu nalunaarusiami uani paasineqartunit marloriaammik qaffasinneruvoq.

Kalaallit Nunaanni meeqqat anigorneqarsinnaanngitsumik nappaatillit imaluunniit innarluutillit amerlassusiat nunanut allanut sanilliullugu ataqtigiissumik appasinnerusutut paasinarsisinneqartoq oqaatigineqarsinnaanngilaq. Imaassinnaavoq Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit tamakkerlugit 2024-mi HBSC Greenlandip misissuinerani paasineqarsinnaasimassanngitsut. Naak Kalaallit Nunaanni atuarfiit tamarmik, taamalu meeqqat atuarfianni atuartut, misissuinermit peqatiserineqaraluartut misissuinerit meeqqat atuarfiini klassini immikkut atuartitsiffiusuni ingerlatissallugit immikkut isumalluutinik atuiffiusariaqarsinnaasarput, taakkunani meeqqat pingaartumik annertuumik innarluutillit amerlanerit atuartuunissaat naatsorsuutigineqartariaqarluni. Tamanna klassini taakkunani akissuteqartut ikitsunnguunerannik, imaluunniit akisimanginnerannik kinguneqarsimasinnaavoq, taamaalillutik atuartut anigorneqarsinnaanngitsumik nappaatillit, imaluunniit innarluutillit ikinnerusut misissuinermi

ilanngunneqarnissaminnut periarfissaqarsimassallutik. Pisumi taamaattumi Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit amerlassusiat nalunaarusiami uani ikinaarneqarsimassapput.

Tulliatut nalunaarusiami uani kisitsisit meeqqat namminneq anigorneqarsinnaangitsumik nappaateqarnertik, imaluunniit innarluuteqarnertik, imaluunniit tutsarluttuunertik pillugu peqqinnissaqarfimmit suussusersiisimaneq pillugu ilisimasaannit tunngaveqarput. Taamaattumik meeqqat suussusersineqarsimanngitsumik, imaluunniit namminneq ilisimanngisaminnik suussusersineqarsimasumik innarluutillit nalunaarusiami eqqortumik inissinneqarsinnaassanngillat. Taamaalilluni Kalaallit Nunaanni meeqqat anigorneqarsinnaangitsumik nappaatillit, imaluunniit innarluutillit eqqoqqissaartumik amerlassusilernissaat ajornakusoorpoq. Amerlasuutigut innarluutit takuneqarsinnaasut takuneqarsinnaangitsunut sanilliullutik suussusersineqartarnerat akulikinnerusinnaasarpog, aamma peqqinnissaqarfimmut ikiortissarsiorneq amerlasuutigut angajoqqaat ilisimasaqarnerannut aamma ikiorneqarnissamik periarfissaqarneranik naatsorsuuteqarnerannut, kiisalu ikiorneqarnissamik periarfissat taakku meeqqaminnut qanoq orniginartiginerannut atassuteqarsinnaasarluni. Ilimanarsinnaavoq pingaartumik innarluutunik takuneqarsinnaangitsunik, aamma anigorneqarsinnaangitsumik nappaatinik annikinnerusunik suussusersiisarneq arlalitsigut pinngitsoortarsimasinnaasoq – kisianni ilisimaneqanngilaq – tamatumunnga kalaallit najugaqariaasiat aamma Kalaallit Nunaanni naappaatinik suussusersiiniartarnerup qanoq sukumiitigineranit sumiiffimmi aamma nuna tamakkerlugu peqqinnissaqarfiup sullissisinnaanera killiliisuusarmat. Meeqqat innarluutillit nalunaarusiami kukkusumik innarluuteqanngitsutut inissinneqarsimassappata meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissutaasimasinnaasut ersernerlullutilluunniit annikinaarneqarsimasinnaapput.

Nalunaarusiami aammattaaq paasineqarpoq, nukappiaqqat innarluutillit nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerusut ilaquuttatik pigissaartutut misigisimagaat. Nukappiaqqat suussusersineqarsimasumik innarluutillit paasineqarsimasut angerlarsimaffinnit nukissaqarluartuneersuusut tamatuma ilimanarsisinnaavaa. Meeqqat innarluutillit meeqqanut angerlarsimaffinnit nukissaqarluartuninngaanniingitsunut kiisalu nunaqarfinneersuullutillu illoqarfinnit mikinerusuneersunut sanilliullutik angerlarsimaffinnit nukissaqarluartuneersut, kiisalu meeqqat Nuummiittut innarluuteqarunik innarluutaat suussusersineqakkajuttartoq Tiliup, Kalaallit Nunaanni Inuit Innarluutillit Oqaaseqartartoqarfiata, taperserpaa. Ataatsimut isigalugu meeqqat peqataasut angerlarsimaffinnit nukissaqarluartuneersuusimassappata meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissut nalunaarusiami annikinaarneqarsimasinnaavoq.

Najoqqutat

1. Boyce WF, Davies D, Raman SR, Tynjälä J, Välimaa R, King M, et al. Emotional health of Canadian and Finnish students with disabilities or chronic conditions. *International Journal of Rehabilitation Research*. 2009 Jun;32(2):154–61.
2. Yehuda MB, Barak S, Hutzler Y, Ng K, Giladi A, Marques A, et al. Cardiovascular risk profiles clusters among children and adolescents with disabilities. [cited 2024 Apr 23]; Available from: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/.TheCreativeCommonsPublicDomainDedicationwaiver>
3. Denny S, De Silva M, Fleming T, Clark T, Merry S, Ameratunga S, et al. The prevalence of chronic health conditions impacting on daily functioning and the association with emotional well-being among a national sample of high school students. *J Adolesc Health [Internet]*. 2014 [cited 2024 Sep 12];54(4):410–5. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24210897/>
4. Sawyer SM, Drew S, Yeo MS, Britto MT. Adolescents with a chronic condition: challenges living, challenges treating. *The Lancet*. 2007 Apr 28;369(9571):1481–9.
5. Surís JC, Bélanger RE, Ambresin AE, Chabloz JM, Michaud PA. Extra burden of psychosomatic complaints among adolescents suffering from chronic conditions. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics [Internet]*. 2011 [cited 2024 Oct 4];32(4):328–31. Available from: https://journals.lww.com/jrnldbpf/fulltext/2011/05000/extra_burden_of_psychosomatic_complaints_among.8.aspx
6. Abregú-Crespo R, Garriz-Luis A, Ayora M, Martín-Martínez N, Cavone V, Carrasco MÁ, et al. School bullying in children and adolescents with neurodevelopmental and psychiatric conditions: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Child Adolesc Health*. 2024 Feb 1;8(2):122–34.
7. Borland RL, Cameron LA, Tonge BJ, Gray KM. Effects of physical activity on behaviour and emotional problems, mental health and psychosocial well-being in children and adolescents with intellectual disability: A systematic review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities [Internet]*. 2022 Mar 1 [cited 2024 Apr 18];35(2):399–420. Available from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jar.12961>

8. Kwan C, Gitimoghaddam M, Collet JP. Effects of Social Isolation and Loneliness in Children with Neurodevelopmental Disabilities: A Scoping Review. *Brain Sci* [Internet]. 2020 Nov 1 [cited 2024 Oct 4];10(11):1–36. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33126519/>
9. Ncube BL, Perry A, Weiss JA. The quality of life of children with severe developmental disabilities. *J Intellect Disabil Res* [Internet]. 2018 Mar 1 [cited 2024 Oct 4];62(3):237–44. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29315939/>
10. Schulz JA, Gimm G, West JC, Kock L, Villanti AC. Patterns of Alcohol, Marijuana, and Tobacco Use Among U.S. Adolescents and Young Adults by Disability Status: 2015-2019. *J Adolesc Health* [Internet]. 2024 Apr 1 [cited 2024 Oct 4];74(4):764–73. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38043040/>
11. Wells MB. Tobacco Use in Adolescents With Disabilities: A Literature Review. *Subst Abuse* [Internet]. 2023 Jan 1 [cited 2024 Oct 4];17. Available from: </pmc/articles/PMC10326458/>
12. West JS, Kamis C. The Long-Term Impact of Childhood Disability on Mental Health Trajectories in Mid- to Late-Life. *J Aging Health* [Internet]. 2022 Oct 1 [cited 2024 Oct 4];34(6–8):818. Available from: </pmc/articles/PMC9933120/>
13. Departement for Sociale Anliggender Familie og Justitsområde, Departement for Uddannelse Kultur og Kirke, Department for Sundhed. INUUNERITTA III - Naalakkersuisuts strategi for samarbejdet om det gode børneliv 2020-2030 [Naalakkersuisuts' strategy of collaboration for a better childhood]. Nuuk; 2020 Sep.
14. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik Uddannelsesstyrelsen. Kalaallit Nunaanni Atuarfiat 2022-2023 - Folkeskolen I Grønland. Nuuk; 2023.
15. Mailkorrespondance vedr. Tungujortuaraq specialskoles elevtal. 2024.
16. Niclasen B, Lyngsø Svartá D, Viskum Lytken Larsen C. Skolebørnsundersøgelsen i Grønland 2022. København K; 2022.
17. Disability and Health Overview | CDC [Internet]. [cited 2024 Oct 4]. Available from: <https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/disability.html>
18. Stephens D. World Health Organization's international classification of functioning, disability and health - ICF. *Journal of audiological medicine*. 2001 Jan 1;10(3).
19. Grønlands Selvstyre. Inatsisartutlov nr. 13 af 12. juni 2019 om støtte til personer med handicap. 2019;
20. Handicaptalsmandsinstitutionen Tilioq. FN's konvention om rettigheder for personer med handicap – Letlæselig udgave. 2020.
21. Naalakkersuisut Departement for Børn og Unge. naalakkersuisut.gl. 2024. Anerkendelse og anbefalinger til Grønland fra FN's Handicapkomite.

22. Schnohr C, Frid KEC, Jensen RG, Homøe P, Niclasen BVL. Self-reported hearing impairment among Greenlandic adolescents: Item development and findings from the Health Behaviour in School-aged Children study 2018. 2019 [cited 2024 May 3]; Available from: <https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2019.109629>
23. Sundhedsstyrelsen. Guide til trivselsindekset: WHO-5.
24. Inchley J, Currie D, Samdal O, Jåstad A, Cosma A, Nic Gabhainn S. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) Study Protocol: background, methodology and mandatory items for the 2021/22 survey. Glasgow; 2023.
25. Larsson B, Sund AM. Emotional/behavioural, social correlates and one-year predictors of frequent pains among early adolescents: influences of pain characteristics. *Eur J Pain* [Internet]. 2007 [cited 2024 Oct 24];11(1):57. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16480907/>
26. Tønnesen H, Søndergaard L, Jørgensen T, Overgaard D, Kristensen I, Barfod S. Terminologi: Forebyggelse, sundhedsfremme og folkesundhed. Sundhedsstyrelsen [Internet]. 2005 [cited 2025 Jan 16]. Available from: <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2005/Terminologi---Forebyggelse-sundhedsfremme-og-folkesundhed>
27. Sundhedsdata-Styrelsen. Begrebsbasen [Internet]. 2025 [cited 2025 Jan 16]. Available from: <https://sundhedsdata.item.dk/>
28. Belardinelli P, Torbica A, Fattore G. Longitudinal associations between different measures of socioeconomic status and health behavior among adolescents. Data from a wealthy Italian region. *Prev Med (Baltim)*. 2022 Jul 1;160:107092.
29. World Health Organization. <https://www.who.int/>. 2024. Physical activity.
30. Rintala P, Välimaa R, Tynjälä J, Boyce W, King M, Villberg J, et al. Physical activity of children with and without long-term illness or disability. *J Phys Act Health* [Internet]. 2011 [cited 2024 Oct 4];8(8):1066–73. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22039124/>
31. Ng KW, Tynjälä J, Rintala P, Kokko S, Kannas L. Do adolescents with long-term illnesses and disabilities have increased risks of sports related injuries? *Inj Epidemiol* [Internet]. 2017 Dec 1 [cited 2024 Sep 5];4(1). Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28459120/>

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni **atuarfimmi pissutsit aamma pimmatiginnittarneq**

ATUARFIMMIK ILUARISIMAARINNINNEQ

Atuarnerminnik massakut nuannarinnittut, imaluunniit nuannarinnittorujussuit amerlassusianni assigiinngissuteqanngilaq. Taakku imaapput:

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 7-t

Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 7-t

ATUAQATIGIINNI ATAATSIMOORNEQ

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerit atuaqatigit peqatigiillutik nuannarigaat misigisimapput. Taakku imaapput:

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 6-t

Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 7-t

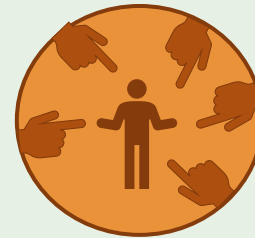

NAPPARSIMANEQ

Ataatsimut isigalugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni napparsimaneq pissutigalugu atuangitsut amerlassusiat assigiinngissuteqanngillat.

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 5-it

Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 5-it

PIMMATIGINNITTARNEQ AAMMA ATTAVEQAATITIGUT PIMMATIGINNITTARNEQ

Ataatsimut isigalugu meeqqat innarluutillit innarluutilinnut sanilliullutik qaammammi kingullermi pimmatigineqarsimasut amerlanerupput. Attaveqaatitigut pimmatiginnittarnermut tunngatillugu kisitsisitigut qularnaatumik assigiinngissuteqanngilaq.

Meeqqat qammatit kingullit ingerlaneranni pimmatigineqarsimasut:

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 7-t

Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 5-it

ILINNIARTITSISUNIT AKUERSAARNEQARNEQ

Amerlanerpaartaasa ilinniartitsisumik aamma atuaqatimik namminiussusertik akuersaaraat misigisimapput. Taamaattoq innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerit ilinniartitsisuminnit akuersaarneqarneq misigisimavaat. Taakku imaapput:

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 8-t

Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 9-t

Meeqqat qammatit kingullit ingerlaneranni attaveqaatitigut pimmatigineqarsimasut:

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 4-t

Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 3-it

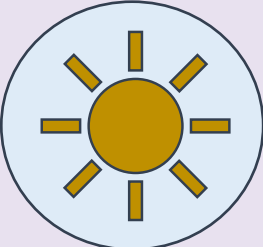
Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni peqqissuseq aamma atugarissaarneq

PEQQISSUSEQ

Amerlanerpaartaat pitsaasumik imaluunniit pitsaalluinnartumik peqqissuseqarlutik namminneq nalilipput. Tamanna meeqqanut innarluutilinnut aamma innarluuteqanngitsunut atuuppoq.

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 8-t
 Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 8-t

ATUGARISSAARNEQ

Meeqqat amerlanerpaartaat atugarissaarput. Taamaattorli meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik atugarissaannginnerulaarput.

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 8-t
 Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 9-t

INUUNERUP PITSAASSUSIA

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik inuunermik pitsaassusia qaffasissuusoq misigisimasut ikinnerupput. Taakku imaapput:

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 7-t
 Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 8-t

ERSIUTIT

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerit ersiutinik arlalinnik sapaatip akunneranut arlaleriarlutik misigisaqartarput. Taakku niaqorlunnermut, naarlunnermut, qiterlunnermut, kamaqqajaanermut imaluunniit isumaloqqajaanermut, ernumanermut, sininneq ajulertarnermut aamma uissanngunermet tunngassuteqarput.

Meeqqat ukiup affaata kingulliup ingerlanerani timimikkut imaluunniit tarnimikkut ikinnerpaamik ataatsimik sapaatip akunnikkaartumik ersiuteqarsimasut:

Meeqqanit 10-nit *innarluutillit* 8-t
 Meeqqanit 10-nit *innarluuteqanngitsut* 6-it

MEEQQAT INNARLUUTILLIT AKULIKINNERUSUMIK MAKKUNINGA ERSIUTEQARTARPUT:

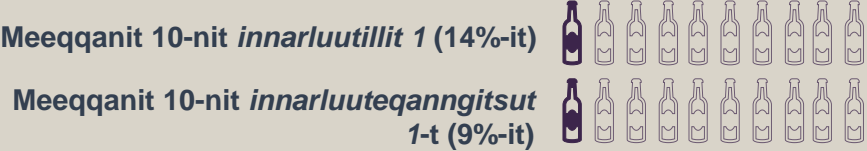
 Naarlunneq	 Niaqorlunneq	 Qiterlunneq	 Ernumaneq
 Uissannguneeq	 Kamaqqajaaneeq imaluunniit isumaloqqajaaneeq	 Sininniarnermik ajornartorsiuteqarneq	

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni **ajoqusiinnaasumik pissusilersuutit aamma sunngiffik**

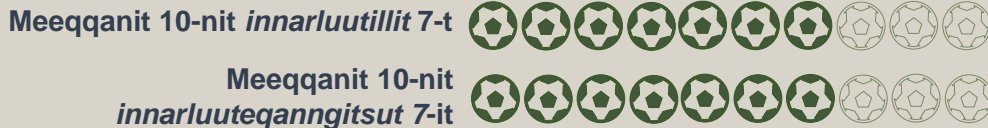
IMIGASSAQ AALAKOORNARTORTALIK

Ataatsimut isigalugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut imigassamik aalakoornartortalimmik ulluni kingullerni 30-ni imersimasut amerlassusiat assigiinngissuteqanngilaq. Taakku imaapput:

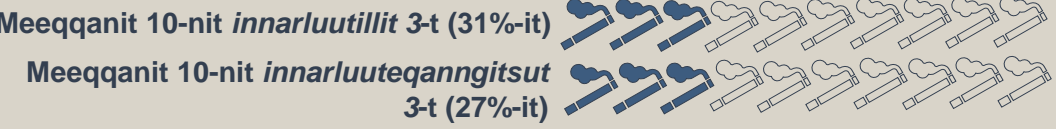
SUNNGIFFIMMI SAMMISAQARTITSINEQ

Meeqqat innarluutillit meeqqatut innarluuteqanngitsutuulli sunngiffimmi sammisassaqaqtitsinernut peqataasarnerat iluatsitsigineq ajorpoq. Taakku imaapput:

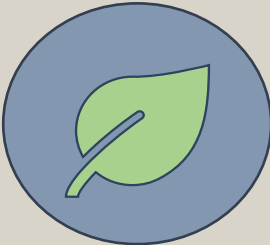
NIKOTINI

Ataatsimut isigalugu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut nikotinalimmik sanaamik ikinnerpaamik ataatsimik ulluni kingullerni 30-ni atuisimasut amerlassusiat assigiinngissuteqanngilaq. Taakku imaapput:

TIMIMIK AALATITSINEQ

Sapaatip akunneranut tallimariarluni ullormut sivikinnerpaamik nalunaaquttap akunnerani ataatsimi timimik aalatitsisarnissamik inassuteqaat meeqqanit amerlanngitsunit eqqortinneqarpoq. Tamanna innarluutilinnut aamma innarluuteqanngitsunut, pingaartumilli nukappiaqqat innarluutillit akornanni atuuppoq.

HASHI

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerit hashimik qaqugukkulluunniit misiliinikuupput. Assigiinngissut 5.-6. klassiniippoq, taakkunani meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerit hashimik misiliinikuullutik. Klasseqatigiiaat sinnerini assigiinngissummik takusaqanngilagut.

ONLINE-KKUT ATTAVEQAQATIGIINNEQ

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinnerusut ikinggutiminnik online-kkut ullut tamaasa attaveqaqateqartarput. Klassikkaartumik agguataarneranni 5.-6. klassini 7.-8. klassini assigiinngissuteqarpoq.

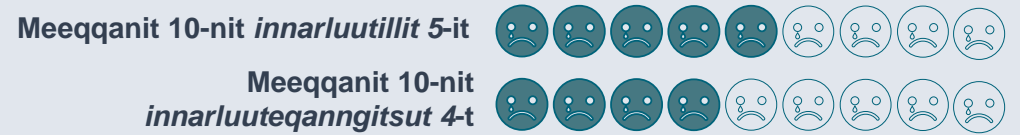
ILAQUTTAT OQALOQATIGINEQARSINNAASUT

Amerlanerpaartaat ilaquttamik akornanni ikinnerpaamik marlunnik oqaloqateqarsinnaapput, tassanilu meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni assigiinngissuteqanngilaq.

KISERLIORNEQ

Meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik kiserliorlutik misigisimasut amerlanerupput. Klassikkaartumik agguataarneranni assigiinngissut meeqqani 7.-8. klassini aamma 9.-10. klassini takuneqarsinnaavoq.

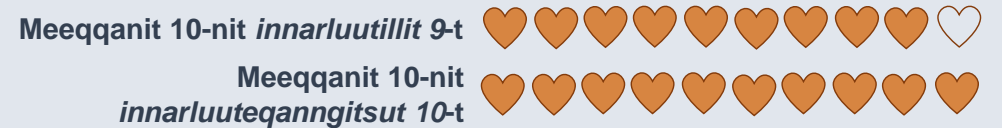
ILAQUTTAT PEQATIGALUGIT PINNGORTITAMIITTARNEQ

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerit ilaquttatik peqatigalugit pinngortitami piffissamik ikinnerpaamik sapaatip akunnikkaartumik atuisarput.

QANIGISAMIK IKINNERPAAMIK ATAATSIMIK IKINNGUTEQARNEQ

Meeqqat innarluutillit innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinnerpaamik ataatsimik qanigisaminnik ikinngutillit ikinnerupput. Taamaalillutik meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik ikinnguteqanngivissut amerlanerupput. Suaaassutsinut agguataarneranni nukappiaqqat akornanni assigiinngissut kisimi takuneqarpoq.

PIGISSAARNEQ

Meeqqat innarluutillit aamma innarluuteqanngitsut akornanni ilaquttamik agguaqatigiissitsinermi annertunerusumik pigissaarnerannik misigisimasut amerlassusianni assigiinngissuteqanngilaq. Suaaassutsinut agguataarneranni nukappiaqqat akornanni assigiinngissuteqarpoq, niviarsiaqqalli akornanni taamaannani. Tassani nukappiaqqat innarluutillit nukappiaqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullutik amerlanerusat pigissaarnerusutut misigisimapput.

